

IRODALOM

FOLYÓIRATCIKKEK

SCHULZ, R.: *Die demographische Lage im Jahr 2000. – Weltbevölkerung- Strukturen, Entwicklungen und deren Determinanten.* (A demográfiai helyzet 2000-ben. – A világ népessége, struktúrák, fejlődés és ezek meghatározói.) Zeitschrift für Bevölkerungswissenschaft, 2001/2. 145–171. p.

A tanulmányban közölt adatok az ENSZ világnépességi adatbázisából származnak, melyet két évente aktualizálnak és tesznek közzé. A 2000-ben frissített adatbázis a tagországok 1950 és 2050 közötti egyedülálló demográfiai fejlődését tartalmazza, a jövőre vonatkozó adatok különféle modellszámítási variációkban szerepelnek.

2050-ben a világ népessége várhatóan 8 és 13 milliárd között lesz, valószínűsíthetőnek 9,4 milliárdot tekintenek. A fejlődő országok tovább csökkenő gyermekszámát előrevetítő elképzelések szerint is másfélszeresére fog nőni a népesség. Nem csupán a Földön élő emberek száma, sokkal inkább a népesség összetétele, kor és nem szerinti szerkezete, regionális eloszlása, szocio-demográfiai és szocio-ökonómiai helyzete lesz döntő a problémák és megoldásaik szempontjából. Az évente megszülető 132 millió gyermek közül 120 millió fejlődő országban születik. Ezekben az országokban tehát az átlagnál lényegesen több orvosi ellátást kell biztosítani, iskolát, tanárt, képzési helyet és munkahelyet kell teremteni. Abszolút értékben a legmagasabb növekedés Ázsiában mutatkozik meg, a relatív legnagyobb gyarapodás viszont Afrikában történik, ahol ötször annyi gyerek születik, mint Európában.

A népességnövekedés a 200 évvel ezelőtti ipari államokban és a mai fejlődő országokban nem a születési gyakoriság emelkedéséből adódik, hanem a halálozások, különösképp a csecsemő- és gyermekhalálozások csökkenésére vezethető vissza. Ma 80 millióval többen születnek, mint ahányan meghalnak évente, ez a szám, ha a világviszonylatú 2,1 gyermek/nő átlagot vesszük figyelembe, 2050-re 40 millióra csökken, és csak 2200 után egyenlítődik ki. Növekedés a jövőben kizárólag a fejlődő országokban, leginkább pedig a legkevésbé fejlett államokban várható.

A születéskor várható élettartam tekintetében 1950-ben az ipari országok és a legkevésbé fejlett országok között 30 év különbség volt, ez 2050-re 10 évre csökken majd. Nem elhanyagolható azonban, hogy Afrikában a 35 legérzékenyebb országban a HIV fertőzöttek magas száma miatt jelenleg 6,5 évvel alacsonyabb a várható élettartam, mint amennyi a betegség nélkül lenne. A betegek száma jóval csekélyebb, a fertőzések elterjedése azonban nagyobb ütemű Ázsiában és Dél-Amerikában.

A születések és halálozások közötti eltérések a népességszerkezetre mindenkor nagy hatással vannak. Ennek megfelelően a 60 év felettek száma az elkövetkező ötven évben megháromszorozódik, a 80 év felettié pedig az ötszöröse lesz a mainak. Ami a munkaképes korúak és az idősek arányát illet, látható, hogy a fejlett országokban ez 2010-ig még csak csekély mértékben jelent terhet, utána azonban a terhelés erősen emelkedni fog. A legkevésbé fejlett országokban a vizsgált időszakban a terhelés csökkenése mutatható ki.

A szegénység, hiányos táplálkozás és a nem megfelelő orvosi ellátás, valamint a nők társadalmi megkülönböztetése a kevésbé fejlett országokban további politikai erőfeszítések szükségességét jelzik. Különösen fontos a család- és szociálpolitika, az emberhez méltó élet lehetőségének megteremtése, hiszen a jövőben is ezekben az országokban él majd az emberiség többsége. A szegénység leküzdésének politikája egyben sokat ígérő környezeti politika is

kell, hogy legyen, hiszen a népességnövekedés hat a természetes források (föld, víz, levegő) túlzott kihasználására, szennyezésére.

Sz. G. S.

SCHIMARY, P.: *Die Demographische auf neuen Wegen? – Ein Besprechungssessay zu: U. Mueller, B. Nauck, A. Diekmann: Handbuch der Demographie.* (Új utakon a demográfia? – Mueller, U. – Nauck, B. – Diekmann, A.: A demográfia kézikönyve 1–2. köt. Berlin: Springer, 2000. c. könyvének ismertetése.) Demographische Informationen 2001. Wien: Institut für Demographie der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2001. 108–117. p.

A demográfia kézikönyve német nyelvterületen szakmai újdonság, a téma iránt érdeklődők ez idáig szótárakban, módszertani és más kiadványok sokaságában kellett, hogy kutassanak érdeklődésük kielégítéséhez. Megjelenéséig összefoglaló segédkönyvként csak *Bähr: Népszéghöldrajz* c. munkája érdemel említést, amely cikk szerzője bevezetéképpen felvázolja a német és osztrák demográfiai kutatás fontosabb állomásait, a szakma intézményrendszerének kiépülését a 17. századi kezdetektől napjainkig.

A kézikönyv, mely a tudományos élet nehéz körülményei közt és demográfiai szempontból „nyugtalan” időszakban jött létre, 36 szerző 30 tanulmányát tartalmazza. Szerzői között túlnyomó többségben vannak a szociológusok és statisztikusok, kevesebben a közgazdászok, történészt és geográfust azonban szinte alig találunk.

Sajnos a kiadvány komoly késéssel jelent meg, ami a hivatkozások és a felhasznált statisztikai adatok avulásához vezetett, az utólagos aktualizálását csak néhány írásban sikerült elkészíteni. Mivel azonos témák több tanulmányban hasonló nézőpontból és szinte azonos tagolásban szerepelnek, a mű nem mentes a redundanciától sem.

A két kötet az információk hatalmas tömegét nyújtja, végül is meggyőzően. Mint kézikönyv a demográfia meghatározó területeiről a kutatások széles körét és komplexitását felmutatva tájékoztat, tankönyvként a terület elsősorban formális alapjairól részletes és megbízható képet nyújt. Tiszteletre méltó kísérletnek tekinthető, hogy a demográfia szétszórtságát ismereteit tömöríti, kiegészítve és bővítve a publikációs kínálatot.

A könyv koncepciója vitatható, mivel alapvetően modellekre és módszerekre épül, és az alkalmazások csak másodrangú szerepet kapnak, így a demográfia spektrumát nem tudja átfogóan és differenciáltan megmutatni. A mű adós marad a demográfia és a társadalomkutatás mélyreható és rendszeres kapcsolatának érzékeltetésével. Főleg technikai eljárásokra és a demográfiai fejlődés leírására koncentrál, a tények vizsgálata és politikai összefüggések túl kevés hangsúlyt kapnak. A demográfia elmélete és módszertana is kidolgozottabb, mint ahogyan az a kézikönyvben érvényre kerül.

Mindemellett elősegíti, hogy a népesedési kérdések a társadalomtudományokban végre olyan figyelmet kapjanak, amely a minden korábbinál fontosabb társadalmi szerepükhöz méltó.

Sz. G. S.

FINKLE, J.L. – McINTOSH, C.A.: United Nations population conferences: Shaping the policy agenda for the twenty-first century. (Az ENSZ népesedési konferenciái: a 21. század politikai teendőinek kialakítása.) Studies in Family Planning, 2002/1. 11–23. p.

Az ENSZ népesedési konferenciája szakemberek találkozájaként indult (lásd Róma 1954, Belgrád 1965). Később kormányokat kértek fel a delegációk összeállítására, és így kormányközi konferenciává vált, ahol kormány tisztviselők, esetenként politikai vezetők fejtették ki a nézeteiket. Nem egyszer a népesedéshez alig kapcsolódó társadalmi, politikai, ideológiai, vallási, forradalmi kérdések kerültek napirendre, attól függően, hogy a világpolitikában éppen mi állt az érdeklődés középpontjában.

Az 1974-ben Bukarestben rendezett konferencia idején kedvezőek voltak a körülmények ahhoz, hogy a fejlődő országok kormányai fellépjenek a népességnövekedés mérséklése érdekében. Ennek ellenére a fejlődő országok egy radikális csoportja Algéria vezetésével elutasította a záródokumentum azon megfogalmazását, miszerint a gyors népességnövekedés a fő oka a gazdasági fejlődés késlekedésének. Ők fordítva látták a dolgot: a gazdasági elmaradottság következménye a gyors népességnövekedés. A megoldást egy új gazdasági világrend megteremtésében látták. A konferenciát követő időszakban mindenestre több ország kidolgozta a maga családtervezési programját, amihez saját költségvetési forrásokat is hozzárendeltek.

Az 1994-ben Kairóban tartott népesedési konferencián vált meghatározóvá a nem kormányzati szervezetek szerepe. Az ilyen szervezetek a nemzetközi politika alakításának, a politikai döntések meghozatalának megkerülhetetlen szereplőivé léptek elő (lásd a Rio de Janeiróban tartott Föld Csúcsértekezletet 1992-ben, a Bécsben rendezett Emberjogi Konferenciát 1993-ban, a Pekingben tartott Nők Konferenciáját 1995-ben). A nem kormányzati szervezetek aktivistái laza nemzetközi hálózatot alkottak, és hozzájárultak a civil társadalom, az államok és a nemzetközi szervezetek közti újszerű kapcsolatok kiépítéséhez.

A demográfiai kutatás által feltárt adatokat a kormányok végül is különböző társadalmi célok eléréséhez használják fel, mint amilyen a nemzet hatalmának növelése, a gazdasági fejlődés előmozdítása, az etnikai dominancia biztosítása. A népesedési trendek felismerése gyors kormányzati intézkedéseket is kiválthat (lásd Kína születésszám csökkentésre irányuló erőfeszítéseit). Abban, hogy milyen célok megvalósítása kapjon prioritást a népesedés területén, komoly szerepet játszhat a népmozgalom. A mozgalom mindenekelőtt a biztos, kockázatmentes fogamzásgátlási módszerek használatának terjesztésében érdekelt.

A népesedési politika immár többszereplős terület. A kutatók feltárják az újabb adatokat, és rámutatnak az eddig elhanyagolt összefüggésekre. A kormányoktól megfelelő intézkedések meghozatalát várják. A nem kormányzati szervezetek nyomást gyakorolnak a kormányokra, hogy fokozzák erőfeszítéseket a kívánt célok eléréséhez. Végző soron a társadalom egyre szélesebb rétegei vesznek részt a folyamatok alakításában. Ennek vitathatatlan előnyei mellett hátránya is van: a kérdéskör egyre tágabb és összetettebb lesz, és fennáll annak a kockázata, hogy a szereplők elvesznek a részletekben.

Sz. K.

HARBISON, S.F. – ROBINSON, W.C.: Policy implication of the next world demographic transition. (A világ legközelebbi demográfiai átmenetének politikai kihatásai.) Studies in Family Planning, 2002/1. 37–48. p.

Az ENSZ népesség-előrejelzése szerint 2050-re befejeződik a világon a demográfiai átmenet és stabilizálódik a népességszám. Jelenleg mindenütt mérséklődik a népesség-

növekedés üteme. A növekedési ütem régióként eltérő, de a nemzetközi vándorlás révén lejátszódik a természetes szaporodás újraelosztása. A népesedési politika számára még mindig vannak feladatok: a csecsemő-, gyermek- és anyai halandóság csökkentése a születés kori egészségi ellátás fejlesztésével, továbbá a még mindig magas termékenyséű régiók támogatása. A szerzők mindehhez hozzáteszik egy újabb népesség növekedési ciklus beindulásának kezelésével járó feladatokat.

A teljes termékenységi arány jelenleg a világon az egy szülőképes korú nőre jutó három gyerek körül alakul, ami országoként 1,3 és 6,4 között szóródik. Ugyanakkor a világ népességének 44 százaléka olyan országokban él, ahol a termékenység a pótlási szint alatt marad. Ilyen országok Európában, Ázsiában és Latin-Amerikában egyaránt találhatók.

Az újabb kori államokban jól megfigyelhető az állam szerepvállalása a népesedési kérdések megoldásában. Mindenekelőtt a halandóság csökkentésére irányuló erőfeszítések tartoznak ide, de az utóbbi évtizedekben a fejlődő országokban a termékenység befolyásolása is előtérbe került, és általában lejátszódott annak csökkenése. Az ENSZ komoly szerepet vállal a megteendő lépések kidolgozásában: korszerű fogamzásgátlási eljárások kidolgozásában, jól szervezett egészségügyi programok bevezetésében. Olyan összetett jelenség kezeléséről van szó, aminek társadalmi, gazdasági és politikai összefüggéseit egyaránt szem előtt kell tartani.

Európában újabbán a kormányok a születések számának növekedését célzó népesedéspolitikát folytatnak. Ezek hatékonyságát vegyesen ítélik meg a kérdést tanulmányozó szerzők. A hatékonyság megítélését nehezíti, hogy a zömmel pénzügyi intézkedések mértéke mindig függ az adott ország gazdaságának állapotától – ami nem jelenti azt, hogy pusztán gazdasági eszközökkel kezelhető kérdéssről lenne szó. A kormányoknak fel kell használniuk a médiát, elsősorban a televíziót, az emberek viselkedésének megváltoztatására. A családi értékek felismerését kell megcélozni azáltal, hogy megfelelő információkat juttatnak el a lakosság minél szélesebb rétegei számára. Az ilyen kampány manipulatívnak tűnhet, és az is. Viszont ésszerű és vállalható, amennyiben a nagyobb termékenység társadalmilag elfogadott cél, és az eszközöket nyíltan és demokratikusan alkalmazzák.

A születések számának növekedésére irányuló programoknak a nőket kell megcélozniuk, és egészségügyi, családtámogatási, oktatási kérdésekre kell bennük kitérni. A programok végrehajtásába mindenekelőtt a nőket kell bevonni. Az az egység, amelynek a viselkedését kívánja valamely program megváltoztatni, lehet a család, de lehet a háztartás is. Bármelyik egységét választják, a programok érzékelhető anyagi támogatást kell, hogy biztosítsanak: gyermekintézmények, szülőanyák és kisgyerekes anyák támogatása, oktatási segélyek (legalább a középfokú oktatásig kiterjedően). A gyermeknevelés olcsóbbá tétele nem fog minden nőt gyermekvállalásra bírni, de erre motiválhatja azokat, akik foglalkoztak már a gondolattal és visszartentek az ezzel járó költségektől. Tekintettel arra, hogy a programok költségesek, a finanszírozásukról társadalmi vitát kell folytatni.

Sz. K.

GOLDSTEIN, J.R.: Population momentum for gradual demographic transitions: an alternative approach. (A fokozatos demográfiai átmenet népességet érintő tényezői: egy alternatív megközelítés.) Demography, 2002/1. 65–73. p.

A szerző cikkében a fokozatos demográfiai átmenetet megélő népességek lélekszámának hosszú távú alakulását vizsgálja. A vizsgálat egyik alapeleme, hogy a vizsgált népességekben a termékenység fokozatosan csökken a reprodukciós szintre, míg az átmenet hossza változtatható. Fenti tényezők hatásainak számításához vezette be a szerző – a más szerzők által is

már korábban alkalmazott – népességi momentum kritériumot. Ez jelen esetben nem más, mint számítási modellekben a termékenység csökkenési sebességét leíró elem.

A tanulmányban a szerző arra a következtetésre jut, hogy a termékenység szintje és a termékenység csökkenésének sebessége játszik alapvető szerepet a népesség számának hosszú távú, a stacionárius állapotot közelítő kialakulásában. A kor szerinti termékenység változásának kisebb szerepe van csak mindaddig, amíg a gyermekvállalás átlagos életkora változatlan marad.

A termékenységi átmenet sebessége, ill. annak változatai okozhatnak igen jelentős különbségeket a népességszámokban. Példaként bemutatja, hogy Pakisztán esetében a különböző termékenységi átmenetek és az átmenet egyéb peremfeltételei miként hatnak az átmenet lezáródása idejére kialakuló stacioner népesség számára.

Pakisztán népességszáma 1990-ben 112 millió volt, a nettó reprodukciós együttható értéke 2,17, a nyers születési arányszám 40 ezrelék és a születéskor várható átlagos élettartam 56 év. Bemutatja, hogy attól függően, hogy a termékenységi átmenet mikor fejeződné be, mekkora lenne a stacioner népesség létszáma. Változatlan születéskor várható élettartam mellett, ha az átmenet 1990-ben már be is fejeződött volna a végleges népességszám 170 millióra becsülhető, de ha az átmenet elhúzódna 2040-ig, akkor a népességszám már 370 millió lenne. Tehát a különbségek igen jelentősek.

Még nagyobbak lennének a különbségek, ha a számításokban az élettartam emelkedését is figyelembe vennék. Ha a Világbank szakértői által 2050-re előre jelzett születéskor várható 85 év átlagos élettartammal számolnánk, akkor Pakisztán népessége egy 2040-ig elhúzódó termékenységi átmenet esetén már elérné az 561 millió főt is.

M. Á.

BRETZ, M.: Zur Treffsicherheit von Bevölkerungsberechnungen. (A népesség-előrejelzések pontosságáról.) Wirtschaft und Statistik, 2001/11. 906–921. p.

A Német Szövetségi Statisztikai Hivatal fél évszázada készít népesség-előrejelzéseket, gazdag tapasztalatokkal rendelkezik e téren. Felvetődött az eddigi eredmények mérlegelése, a számítások és a valóságban mért adatok összevetésének igénye. A tanulmány erről a mérleg-készítésről számol be.

A vizsgálathoz a számtalan előrejelzés közül hatot választottak ki, a legfőbb szempont az volt, hogy az adott becslések minimum tízéves intervallumra vonatkozzanak. Problémát okozott az időközben változó területek adatainak összevetése. Az első számítások a Saarvidék és Nyugat-Berlin nélküli korábbi szövetségi területre vonatkoztak, ezt követték a Saarvidékkel együtt mért, de Nyugat-Berlin nélküli, majd végül az egységes Németország adatai. A félreértések elkerülése céljából – ahol az adatok erre alkalmasak voltak – a mindenkori folyamatokat a megfelelő területi helyhez kapcsolták.

A prognosztizált és a tényleges folyamatok összevetése az 1951-es bázisév alapján készített 30 éves előrejelzés vizsgálatával indult és az 1992-es év alapján végzett 2040-ig tartó becsléssel zárult. Az eltérések elemzésekor egyértelművé vált, hogy a különösen váratlan változások nehezen becsülhetők előre. Ez különösen feltűnő volt az 1960-as évek közepén drasztikusan jelentkező és tartós születésszám-visszaesés esetében, a külföldi munkaerő-felvétel meghirdetése utáni bevándorló-áradatkor és a vasfüggöny leomlásakor. A felvételek alapja a számítások kezdetén adott helyzet volt és az előrejelzések gyakran hosszú távon annak állandóságát feltételezték. A több mint két évtizede tartó alacsony születési szint miatt az utóbbi vizsgálatok állandói a realitásokhoz már közelebb állnak. Ami a külföldről bevándorlókat illeti, a korábbi téves becslések az utolsó, 1992-es alapú számításnál lényegesen

magasabb értékekhez vezettek, és így a ténylegesen bekövetkezett nagyságrendet megközelítették.

A hasonló kezdeti nehézségek a halálozási adatok alakulásánál is megfigyelhetők. Eleinte csak nagyon csekély javulást terveztek, sőt, az 1978/79-es bázisévű becslésnél szinte semmilyen változást nem kalkuláltak. A későbbi vizsgálatoknál már figyelembe vették a várható élettartam növekvő trendjét, és a korábbi elgondolásokat a „biológiai kor határáról” a kül- és belföldön regisztrált növekedés figyelembevételével módosították.

A tapasztalatokat összefoglalva elmondható, hogy a bemutatott előrejelzések több szempontból is hozzájárultak a kiegyenlített számítási koncepcióhoz és a jövőben javuló találati pontosságot várhatunk el. Mégsem szabad azonban átsiklani azon a tényen, hogy a korábbi évekhez hasonlóan az előre nem látható események és különösen a trendváltozások a felvétel szerkezetét kérdéssé tehetik. Meggondolandó továbbá, hogy az előrejelzések nem tükröznek konjunkturális folyamatokat, hanem csak a várható hosszú távú átlagot, illetve trendet tudják felmutatni. Ennélfogva csak a valóságos fejlődés többéves átlagában értékelhetők.

Sz. G. S.

CLARKE, A.L. – LOW, B.S.: *Testing evolutionary hypotheses with demographic data.* (Fejlődési hipotézisek ellenőrzése demográfiai adatokkal.) *Population and Development Review*, 2001/4. 633–660. p.

Demográfusok és fejlődéstani szakemberek egyaránt érdeklődnek az élettartam kutatások iránt, igaz a feltett kérdések és az alkalmazott módszerek gyakran különböznek egymástól. A demográfusok, például amikor a termékenység, halandóság, vándorlás változásait kutatják, arra a kérdésre keresik a választ, hogy milyen körülmények idézték elő a változásokat. Ezzel szemben a fejlődéstani szakemberei azt kutatják, hogy egy sajátos társadalmi és ökológiai helyzetben kialakult viselkedésnek milyen hatása volt.

A szerzők fenti sajátos, fejlődéstani nézőpontból vizsgálják meg bizonyos demográfiai, népesedési jelenséget. Megállapítják, hogy mindkét szakma képviselői például tisztában vannak azzal, hogy a házasságkötések gyakorisága és a termékenységi jellegzetességek összefüggést mutatnak a gazdasági források változásával. A fejlődéstani sajátossága, hogy vizsgálódása kiterjed a források népességen belüli elosztási különbségeinek hatásaira is. Megállapítják, hogy minden általuk tanulmányozott társadalomban a férfiak forrásait – ami például lehet gazdagság, de lehet a magasabb státusz is – reprodukciós előnyök megszerzésére is felhasználják. Erre jó példa a poligám társadalmakban a feleségek száma és a férj gazdagsága közötti összefüggés. A több feleség több gyermek születésével biztosítja a gazdagabb ember reprodukciós előnyét.

Fenti jellegzetes viselkedési minták megtalálhatók szinte minden földrészen, Afrikában és Ázsiában, a Csendes-óceáni-szigeteken, Közép-Amerikában stb. De nem csak a gazdagság, hanem a státusz is reprodukciós előnyökhöz vezethet. Ezek az előnyök nem csupán a feleségek számának változásán keresztül jelenhetnek meg. Például a svéd társadalomban a földtulajdonosok és gazdagabb férfiak gyakrabban kötöttek házasságot, mint a szegények és így érvényesült reprodukciós előnyük. Svédország Tuna egyházközségében például a földtulajdonnal bíró férfiak kilencven százaléka volt házas, míg a földnélküliek csak harminc százaléka. A gazdagabbak feleségei is a fiatalabb nők közül kerültek ki, mint a szegényeké. Egyéb termékenységi jellemzőik – születések közötti intervallum hossza, átlagkor az utolsó szülésnél, gyermekek továbbélési valószínűsége – azonosak voltak, mégis a gazdagabb férfiak átlagos gyermekszáma 1,5 gyermekkel volt magasabb, mint a szegényeké.

A szerzők a tanulmány további részében a kor szerinti termékenység, az ikerszülések gyakorisága, a gyermekek továbbélési valószínűségeinek hasonló szellemű vizsgálatára térnek ki.

Külön rész foglalkozik a gyermekvállalási stratégiákkal. A gyermekvállalást, mint szülői befektetést tekintik, s így a gyermekvállalás (gyermekfelnevelés) halasztása, megtagadása is a stratégia része. Itt tárgyalják a terhesség megszakítása, a gyermekgyilkosság, a gyermekek elhagyása és örökbeadása eseteit, azokat mozgató hátterét is.

Külön fejezetek szólnak a vándorlás, az erőszak, az újraházasodás, a gyermekek nemi szelekciója, a házasságok kívüli születések, a családon kívüli gyermekgondozás, a hosszú élet és a reprodukciós költségek kapcsolatáról.

M. Á.

GISSER, R. – WILD, H.: Natürliche Bevölkerungsbewegung im Jahr 2001. Vorläufige Ergebnisse. (Természetes népmozgalom 2001-ben. Előzetes eredmények.) Statistische Nachrichten, 2002/4. 258–264. p.

Az előzetes számítások szerint 2001-ben Ausztriában 33 911-en, 12,8%-kal kevesebben kötöttek házasságot, mint az előző évben. 1868 óta csak a világháborús években házasodtak ilyen kis számban. Az élveszületések száma 3,8%-kal csökkent, ez lényegében az 1994 óta tartó csökkenő trend folytatódása. A visszaesés közel fele a potenciális anyák baby-boom utáni, folyamatosan kisebb számának tudható be, a másik fele pedig a kevesebb gyermeket vállaló párok tudatos döntésének. Az össztermékenységi ráta megközelítőleg 1,8%-kal kisebb az előző évinél, 1,31 gyermek jut egy nőre. Ez az Ausztriában mért eddigi legalacsonyabb arány.

Állampolgárság tekintetében az osztrák újszülöttek számának visszaesése (3,1%) jóval kisebb, mint a külföldieké (8,4%), utóbbiak között azonban csak a volt jugoszlávoknál és a törököknél tapasztalható csökkenés, az egyéb állampolgárságúak körében csekély növekedés mutatkozik. A házasságban születettek száma 6,1%-kal csökkent az előző évi 1%-kal szemben. Házasságon kívül 1,4%-kal többen születtek, ezeknek az újszülötteknek az aránya 31,2%-ról 32,9%-ra nőtt.

A halálozás a népesség fokozódó öregedése ellenére 2,5%-kal kedvezőbben alakult, a tendencia a nem osztrák állampolgároknál még erősebb, -6,1%. A jelenlegi korszerkezet alapján emelkedett a születéskor várható élettartam, férfiaknál 75,8, nőknél 81,6 évre. Nagyon kis mértékben (0,9%) nőtt a csecsemőhalálozások száma. A születési mérleg csökkenően, de még pozitív, 743-mal többen születtek, mint ahányan meghaltak. Nemzeti hovatartozást tekintve ez 2001-ben 7321-gyel kevesebb osztrák és 8064-gyel több külföldi állampolgárt jelent.

Sz. G. S.

LADSTÄTTER, J.: Volkszählung 2001: Ausländer in Österreich. Vorläufige Ergebnisse. (Külföldiek Ausztriában: A 2001. évi népszámlálás előzetes eredményei.) Statistische Nachrichten, 2002/1. 8–13. p.

A népszámlálás előzetes számai még nem hivatalos eredmények, mindössze első megközelítő áttekintést nyújtanak a trendekről. A számítások szerint 730 200 nem osztrák állampolgárságú személy él Ausztriában, az összlakosság 9,1%-a. Ezzel az aránnyal az ország a

negyedik helyen áll Európában. Csak Luxemburg, Liechtenstein és Svájc előzi meg, az utána következők pedig Németország és Belgium. A külföldiek között az EU-polgárok száma nem jelentős, 15%, amelyből 10% német. Csaknem minden második külföldi a volt Jugoszláviából származik, felerészben a mai Szerbiából és Montenegróból. 18%-ot tesznek ki a török állampolgárok, a fennmaradó 22% pedig a világ legkülönbözőbb országaiból származik. Az utóbbi évtizedben az idegen állampolgárok száma csaknem olyan erős mértékben emelkedett (212 500 fő, 41%), mint az azt megelőző évben. A növekedés az 1961-es népszámlálás óta számottevő, csúcspontja a '80-as, '90-es évek fordulóján volt. Az utóbbi éveket illetően a két nagy csoport – az EU- és nem EU-országokból érkezettek – lényegében azonos mértékben növekedett. Az utóbbiak közül a törökök száma csak 10%-kal, a jugoszláv utódállamok polgáraié viszont 66%-kal emelkedett, visszatükrözve a boszniai és koszovói válságot.

Gyakran tévesen azonosítják az országban élő külföldieket a bevándorlókkal. Számításba véve a tíz év alatt osztrák állampolgárságot elnyerőket és az időközben született külföldieket, valamint a kivándorolt személyeket, 87 000-re több osztrák állampolgár vándorolt ki, mint ahány bevándorló érkezett.

A külföldiek lakóhely szerint nem egyenletesen oszlanak meg az országban. Tartományi szempontból Bécs tartja a csúcst, polgárainak 16%-a külföldi útlevéllel rendelkezik. A fővárost Vorarlberg (14%), majd Salzburg (12%) követi.

Életkor-szerkezet alapján a török és az egykori jugoszláv polgárok lényegesen fiatalabban az osztrákoknál, körülbelül negyedrészüket 15 év alatti. A 60 évnél idősebbek aránya a törököknél 3%, a jugoszlávoknál 6% (osztrákok esetében 22%). Az EU polgárai jórészt dolgozni és tanulni jönnek, a 25–45 közötti korosztály a legerősebb, a gyermekek aránya csupán 10%. Viszonylag sokan töltik azonban közülük nyugdíjas éveiket Ausztriában.

A külföldiek körében az EU-ból érkezettek kivételével több a férfi, mint a nő, arányuk az ex-Jugoszlávia arányait tükrözi. A törököknél a legnagyobb a nők hiánya: 100 férfira mindössze 89 nő jut.

Sz. G. S.

TAMMILEHTO-LUODE, M.: Disclosure control for demographic statistics. – Redefined guidelines and development of methods at statistics Finland. (Adatvédelem a népességi statisztikában. A célok újrafogalmazása és a kialakított módszerek a Finn Statisztikai Hivatalban.) Statistical Journal of the United Nations ECE, 2001/4. 329–336. p.

A Finn Statisztikai Hivatal munkatársai által készített statisztikák többsége különböző kormányzati regiszterek felhasználásával készül. Például 1990 óta a népszámlálások is regiszterek alapján készülnek, s e feladatokhoz felhasznált regiszterek száma meghaladja a harmincat. A regiszterek együttes felhasználása előfeltétele a standardizált személyi, területi és épület azonosítók léte és használata. A népszámlálás különösen tekinthető részletes geográfiai információs rendszernek, mivel az adatok épület mélységig azonosíthatók, s mint-hogy geográfiai koordináták azonosítják az épületeket, így azok térképi ábrázolása sem okoz problémát.

A finn statisztikai törvény, az adatvédelmi törvény meghatározza az érzékeny adatok feldolgozásának kereteit, a Hivatal pedig kialakította adatbiztonsági és adatvédelmi szabályzatát is. A cél az, hogy a statisztikai adatok közzététele során az adatok felfedését minden lehető módon megakadályozzák.

A statisztika lehetőségeinek és az adatok iránti igények fejlődése nagy kihívás elé állítja az adatokat előállító szakembereket. A kistérségi adatok iránti növekvő igények, a geográfiai információs rendszerek terjedése, a több-dimenziós adatbázisok léte, az adatok növekvő

nyilvánosságát biztosító technikák széles körű terjedése mind olyan tényezők, amelyek a hagyományos adatvédelmi eljárások tarthatatlanságát bizonyítják be. Fentiek miatt a Finn Statisztikai Hivatal arra kényszerült, hogy újragondolja adatvédelmi elképzéseit.

Az új adatvédelmi koncepció kialakításához két munkacsoportot hoztak létre, az egyik a gazdaságstatisztikai a másik a természetes személyek adataival foglalkozó társadalomstatisztikai adatvédelmi kérdéseket tárgyalta. A legnagyobb vitát a kistérségi adatok védelmének kérdései váltották ki. A munkába bevonták a Jyväskylä-i Egyetem Statisztikai Tanszéke kutatóit is, akik segítségével egy sajátosan egyedülálló módszert dolgoztak ki.

A kistérségi adatok fő problémája, hogy az előfordulások kis elemszáma miatt az adatok sok esetben nem adhatók ki. Ha az „üres cellák” módszerét követik, amikor is a kis elemszámú előfordulásokat kihagyják a táblázatokból, akkor a statisztikai információ tartalma sérül. Ezért korábban az ilyen esetekben a Hivatal az adatokat egyáltalán nem adta ki.

A kialakított módszer a „helyileg korlátozott imputálási módszer” (local restricted imputation method) nevet viseli. A módszer figyelembe veszi a geográfiai információk sajátosságait, s az adatvédelmi eljárás (imputálás) a statisztikai megoszlásokat a lehető legkisebb mértékben befolyásolja. Az adatvédelmi beavatkozás mindig a legalacsonyabb területi szinten történik, így a magasabb területi hierarchiákban számszaki problémák nem léphetnek fel. E meglehetősen biztató módszert jelenleg a hivatal adatállományait tesztelik, s az eddigi eredmények alapján várhatóan jól szolgálja a geográfiai információs rendszer adatait felhasználó kutatások céljait is.

M. Á.

CALDWELL, J.C. – PHILLIPS, J.F. – KHUDA, B.: *The future of family planning programs.* (A családtervezési programok jövője.) *Studies in Family Planning*, 2002/1. 1–10. p.

A XX. század második fele a demográfiában korábban még nem tapasztalt fejlődést mutatott. A világ népessége ebben az időszakban 2,5 milliárdról 6 milliárdra növekedett. Az 1950-es években az ázsiai és afrikai országokban tapasztalt szegénység, ezen régiók országaiban a családdal kapcsolatos kulturális normák mély gyökerei s egyéb tényezők együttesen nem nagyon mutatták annak lehetőségét, hogy a világ termékenysége belátható időn belül csökkenthető lenne. Az ötvenes években neves demográfusok számoltak be Kínában tett kísérleteik kudarcáról, amikor a fogamzásgátlás eszközeit akarták megismertetni és elfogadtatni a kínai parasztokkal. A fejlődő világban nem volt egyetlen intézmény sem, amely a termékenység csökkentését tűzte volna célként maga elé. Ebben az időszakban a fejlődő országokat is a háború utáni baby-boom jellemezte, amikor is például az Egyesült Államokban a teljes termékenységi arány közelítette a négy gyermeket.

1951-ben *Nehru* Indiában bejelentette az országos családtervezési program szervezését, s amelyet 1965-ben be is vezettek, amit azóta számos ország családtervezési programja követett. A hatvanas években vezették be, és széleskörűen terjesztették a családtervezési programokat is szolgáló modern fogamzásgátló eszközöket. 1952-ben alakult meg a Population Council, majd 1959-től a Ford Foundation is foglalkozik népesedési kérdések támogatásával. Az 1960-as évektől a nyugati országok sem zárkoznak el fejlődő országok programjainak támogatásától, s a nyolcvanas években már a családtervezési programok tucatjait támogatják.

2000-ben már az újabb változások jeleit lehet tapasztalni. A fejlett országokban a párok 70 százaléka, a fejlődő országokban 55 százaléka fogamzásgátlást alkalmaz. A világ országainak átlagában a teljes termékenységi arány a családonkénti három gyermek alá csökkent, s a világ népessége fejlődési üteme évi 1,5 százalék alá mérséklődött. A népesség-előreszámítások azt mutatják, hogy a XXI. század végére a világ népessége valahol 10 milli-

árd alatt éri el csúcspontját. A világ népességének négy kilencede, s ami még meglepőbb Ázsia népességének is négy kilenced része olyan országokban fog élni, ahol a termékenység szintje hosszú távon nem biztosítja a népesség reprodukcióját.

Az 1994. évi Kairói Népeségi és Fejlődési Konferencia már azt fogalmazta meg, hogy a családtervezési programoknak már nem a termékenység csökkentését kell fő célként megfogalmazni, hanem az egészségügyi ellátás javítását kell megelőzni, ami a nők helyzetét javítva járulhat hozzá a népesedési célok megvalósulásához is. A célok változása az országok egy részét a támogatási rendszerük újraértékelésére ösztönözte. Valójában nem csökkent a családtervezési programok száma, de a hagyományosan értelmetlen programokat elsősorban Fekete-Afrika országokban működtetik, míg az ázsiai és az észak-afrikai országokban a fejlődési programokban körvonalazott módokon működnek, kevés külföldi anyagi támogatással. Ezeket a területeken a programok beépültek a kormányzati tevékenységekbe, kormányzati anyagi támogatást élvezve.

A hagyományos családtervezési programok a dél-ázsiai országokban várhatóan még hosszú ideig fennmaradnak. Bangladesben, Indiában, Pakisztánban nem látható mi történne, ha megszűnnének a kormányok által támogatott családtervezési programok. Hasonlóan, a fekete-afrikai országok programjai is nélkülözhetetlenek. Ezekben az országokban nincs igazán kereslete még a fogamzásgátló eszközöknek, azokat a társadalom még nem fogta el. Még egy program beindítása is komoly teljesítménynek értékelhető. Hatékony programot eddig csak a Dél-Afrikai Köztársaságban sikerült megszervezni és működtetni.

A XXI. század úgy kezdődött, hogy soha ennyi családtervezési program nem működött, mint ezekben az években. Kelet-Ázsia országában és Délkelet-Ázsia egyes területein a termékenység a fejlett országok szintjére csökkent, s a jövőben ezek az országok az öregedő népesség okozta gondokkal kell majd megküzdeniük. A század végére a családtervezési programok minden bizonnyal csak a Fekete-Afrika egyes országában működnek majd, míg a világ többi részén a fogamzásgátlás iránti igényeket a privát szektor elégíti majd ki.

M. Á.

THORNTON, A. – YOUNG DeMARCO, L.: *Four decades of trends in attitudes toward family issues in the United States: the 1960s through the 1990s.* (A családi kérdések megítélésének négy évtizede az Egyesült Államokban az 1960-as évektől az 1990-es évekig.) *Journal of Marriage and Family*, 2001/4. 1009–1037. p.

A szerzők az alábbi felmérések adataira támaszkodtak:

- az 1976 óta évente végzett jövő megfigyelésre, ami a felsőoktatási intézményekben végzősök mintájára épül;
- az 1972 óta folyó általános társadalmi felmérésekre, ami a 24 év feletti népességből vett minta kikérdezésén alapul;
- az 1962 és 1993 között folytatott szülők és gyermekek generációk közötti panelvizsgálatára, ami Detroit fehér lakosságait kísérte figyelemmel;
- az 1987/88-ban végzett, majd 1992 és 1994 között megismételt országos család és háztartás megfigyelésre, ami a felnőtt lakosságból vett mintára terjedt ki;
- a nemzetközi társadalomtudományi projekt keretében gyűjtött 1988-ra és 1994-re vonatkozó amerikai adatokra.

Az 1960-as évekhez képest az 1980-as évek közepére lényegesen megváltozott a nemek közti egyenlőségről kialakult kép. A férfiak és a nők egyaránt elfogadták a döntéshozatalban való egyenlő részvételt, a nők olyan területeken való szerepvállalását, amelyek korábban

férfi szerepek voltak, pozitívan ítélték meg a nők munkavállalásának a gyerekekre és a családra gyakorolt hatását. Mindez az 1990-es években állandósulni látszik.

A házasság megítélésében – sem pozitív, sem negatív irányban – nem mutatkozott egyértelmű és lényeges változás. A fiatalok körében 1980 és 1993 között nőtt a házasságpártiak aránya. A felnőtt férfiak és nők között emelkedett azoknak az aránya, akik szerint a házaspárok boldogabbak, mint az egyedül élők: 1994-ben a nők 78, a férfiak 83 százaléka vélekedett így. A felsőoktatásban végzős fiatalok egyre nagyobb arányban gondolták úgy, hogy a diploma megszerzése utáni öt éven belül még korai lenne megházasodni: az 1990-es években a lányok 42, a fiúk 51 százaléka gondolkodott így.

A válás megítélése vegyesen alakult. A fiatalok körében 1985-ről 1993-ra nőtt azoknak az aránya, akik az egymással kijönni nem tudó házaspároknál a válást tartották a legjobb megoldásnak. A fiatalok négyötöde a válást gyermekes család esetében is elfogadhatónak tartotta. Az amerikaiak nagy többsége ugyanakkor továbbra is úgy gondolja, hogy a házasság egy életre szól, és csak rendkívüli esetekben fogadják el a válást.

Az együttélés, ami az 1960-as években alig volt jellemző, az 1990-es évtizedre jelentős mértékben elterjedt mind a fiatalok, mint az idősebbek körében. Eközben az ilyen életvitel megítélése is inkább pozitív irányban módosult, főként a fiataloknál. Utóbbiak jelentős része a házasságot megelőzően jó gondolatnak tartja az együttélést, hogy megismerjék mennyire jönnek ki egymással. A fiúk nagyobb arányban gondolkoztak így, mint a lányok.

Az együtt élő párok gyermekvállalását egyre inkább pozitívan ítélik meg, de ennek támogatottsága kisebb, mint amit magánál az együttélésnél tapasztaltak. Ilyen vonatkozásban nem volt különbség a két nem vélekedésében. Ahogy nőtt az együtt élők gyermekvállalásának elfogadottsága, úgy csökkent azok száma, akik az egyedülálló terhes nő számára az abortuszt, a házasságot vagy a gyermek örökbeadását javasolnák. A felnőttek körében az 1970-es évekhez képest az 1980-as években nőtt azoknak az aránya, akik az egyedülálló anyák gyermekvállalását elfogadhatónak tartották. Ha a kérdést nem általában, hanem a saját lányukra vonatkozóan fogalmazták meg, csökkent az elfogadó vélemények aránya. Az egyedülálló anyák gyermekvállalását ugyanakkor a fiatalok túlnyomó többsége nem tekinti el-érendő célnak.

Sz. K.

SWEENEY, M.M.: Two decades of family change: the shifting economic foundation of marriage. (A házasság változásának két évtizede: eltolódás a házasság gazdasági alapjaiban.) *American Sociological Review*, 2002/1. 133–147. p.

Az Egyesült Államokban 1965 és 1993 között majdnem négy évvel emelkedett az először házasságot kötők korának medián értéke. (Ez most a férfiaknál 26,5, a nőknél 24,5 évet jelent.) Ugyanakkor a házas nők gazdasági aktivitása 30 százalékról 58 százalékra emelkedett. A két jelenség között a szociológusok kapcsolatot látnak, és az utóbbit tekintik magyarázó változónak.

A tanulmány adatai három forrásból származnak: a munkaerőpiaci tapasztalatok országos longitudinális vizsgálatából nyert fiatal férfiak, fiatal nők és a fiatalok kohorszát képviselő mintákból. A fiatal férfiak, illetve a fiatal nők kohorsza az első baby-boom (1950–1964) idején születetteknek az 1960-as évek végén és az 1970-es években kötött házasságáról ad képet. A fiatalokat együtt kezelő kohorsz a második baby-boom (1961–1965) idején születetteknek az 1980-as években és az 1990-es évek elején kötött házasságának tapasztalatait tükrözi. Jelen vizsgálat a 17 és 34 év közötti személyekre terjedt ki. Az első kohorsz több mint három és fél ezer, a második kohorsz közel ötezer embert foglalt magában.

A vizsgálat független változói közül:

- gazdasági természetűek: kereset, iskolázottság, foglalkozási viszony;
- a családi háttérrel kapcsolatosak: kétszülős család megléte, a családfő/háztartásfő vezető vagy értelmiségi foglalkozása, az anya iskolázottsága;
- területi vonatkozásúak: délen élők, városi területen élők.

Az első baby-boom idején született fehér nők esetében a magas kereset növelte a házasságra lépés kilátásait, de az ilyen hatás nem volt szignifikáns. A magasabb iskolázottságú nőknél a tanulmányaik befejezését követően nagyobb volt a házasságkötés valószínűsége. A délen és általában a vidéken élő nők házassági esélyei nagyobbak voltak, de a különbség nem volt szignifikáns. A második baby-boom idején született fehér nők házassági jellege általában az előbb leírtakhoz hasonló. Eltérés az, hogy a kereset hatása kifejezettebb, és most már szignifikánsnak bizonyult. Utóbbi hatást a fekete nők körében is ki lehetett mutatni.

Az első baby-boom idején született fehér férfiak esetében a kereset és a házasságkötés között pozitív kapcsolatot lehetett kimutatni. A férfiak iskolázottságát tekintve és a katonai szolgálat (lásd Vietnam) vonatkozásában nem volt szignifikáns összefüggés. A délen és vidéken élő férfiak viszonylag korábban házasodtak. A második baby-boom idején született fehér férfiaknál továbbra is fennállt a kereset és a házasságkötés közti pozitív kapcsolat, ami a felsőfokú végzettségűeknél még erősödött is. Az iskolázottság emelkedésével későbbre tolódott a férfiak házasságkötése. Pozitív és szignifikáns kapcsolatot lehetett kimutatni a katonai szolgálat és a házasságkötés között. A fehér és fekete férfiak között néhány szignifikáns különbség mutatkozott. Az alacsonyabb iskolázottságú fekete férfiak kisebb arányban házasodtak, mint a fehérek. Városi területen élő fekete férfiak körében kevésbé tolódott későbbre a házasságkötés, mint ami a fehér férfiakra volt jellemző.

A szerző úgy értékeli az eredményeket, hogy az idő során jelentősen nőtt a nők keresetének szerepe a házasságkötésben, ugyanakkor nem beszélhetünk a férfiak gazdasági/kereső tevékenységének csökkenő szerepéről a házasságkötést illetően. A férfi keresete továbbra is fontos, a magasabb iskolázottság pedig ma nagyobb szerepet játszik, ami ugyancsak összefügg az elérhető keresettel. A nők fokozott gazdasági szerepvállalása mellett a férfiak keresetének nem csökkenő jelentőségét több ok is magyarázhatja: nőtték a gyermeknevelés költségei, változott annak a fogalma, mit kell „megfelelő” életszínvonal fenntartása alatt érteni.

Sz. K.

GOLDSCHIEDER, F. K. – HOGAN, D. – BURES, R.: A century (plus) of parenthood. Changes in living with children, 1880–1990. (A szülői státus évszázados változása a gyermekekkel való együttélésben, 1880–1990.). History of the Family, 2001/4. 477–494.

A tanulmány a szülői státus változó történetét vizsgálja, a változások alapvető demográfiai leírására törekszik, ezeket a változásokat történeti kontextusba helyezve hosszú időtartamon belül próbálja értelmezni. A szerzők megállapítása szerint a családkutatás eddig főleg a nők és a gyerekek, a gyerekkor történetére összpontosított, és a férfiakat elhanyagolta, ami az elmúlt néhány évtized drasztikus változásai után egyre kevésbé elfogadható. A családi élet, a családon belüli kapcsolatok, a szülő-gyermek viszony átalakulásában döntő szerepet játszott a válások növekvő aránya és az egyszülős családmódel terjedése. Mindkét jelenség inkább a nők gyermekkel való együttélésének kedvezett, a férfiak és nők családi élete egyre inkább különbözni kezdett egymástól, főleg a szülői szerepek és a gyermekekkel való együttélés terén. A kutatások főleg a házastársi kapcsolatok növekvő instabilitására koncentráltak, és kevésbé vizsgálták ennek hatását a szülői helyzetre, a szülő-gyermek kapcsolatra. A tanulmány éppen ezt a hiányt igyekszik pótolni, a szülői helyzet változását történeti pers-

pektívából vizsgálva, fontos szerepet juttatva a nemek szerinti különbségeknek, akkor, amikor a szülői szerep a férfiak életében sokkal kevésbé centrálissá vált, mint volt régebben, vagy mint amilyen ma is az a nők életében. A vizsgálat középpontjában a szülői státus változásainak története áll, ezt a szerzők elsősorban a 15 éven aluli gyermekekkel való együttélés valószínűségén keresztül elemzik, elkülönítve ezen belül a saját és a más gyermekeivel való együttélést, és az elemzésben nagy hangsúlyt helyeznek a szülői helyzetben belüli nemi és iskolázottsági különbségek megvilágításának mind az együttélő, mind az elvált házastársak esetében, kiemelten vizsgálják a baby-boom hatását a szülői státusra és a háztartásban élő más hasonló nemű felnőttek szerepét mindkét nem esetében.

A módszereket és a vizsgálat időhatárait a kérdésfeltevésen kívül a rendelkezésre álló források szabják meg: a felhasznált adatforrás a Minnesotai Egyetemen felállított ún. Integrált Közhasznú Mikroadat Minta (IPUMS), amely egyéni adatokat tartalmaz az USA-ból az 1850 és 1990 közötti népszámlálások anyagából vett minta alapján. A minta az USA egész kontinentális lakosságát reprezentálja, elemszáma 1940 előtt általában meghaladja a 200 ezret, 1940 után pedig megközelíti az 1 milliót. Az adatok igen jó minőségűek, az alulszámítás aránya átlagosan 6,7%, ez az adatbázist a modern survey-eknél alkalmasabbá teszi a szülői státus hosszú időtartamú elemzésére. A kiindulópont 1880 lett, az adatok minősége és homogenitása miatt, az elemzett változók a mintában szereplő amerikai születésű, fehér és fekete, 18 és 74 év közötti felnőttek kor, nem, családi állapot szerinti adatai, amit kiegészítettek az iskolázottságukra vonatkozó adatok (1940 előtt írni-olvasni tudás, 1940 után legmagasabb iskolai végzettség) és a gyermekek jelenléte a háztartásban. A háztartásban élő gyerekek között elkülönítették a vizsgált felnőtt saját és nem saját gyerekeit, valamint a 15 év alattiakat és felettieket. Így a vizsgált felnőtteket négy kategóriába sorolták: 15 év alatti saját gyerekekkel együttélők, 15 év alatti nem saját gyerekekkel együttélők, idősebb saját gyerekekkel együttélők, gyerekekkel együtt nem élők.

Az elemzés feltárta a szekuláris trendet: a 15 év alatti gyerekekkel együttélők aránya a mindkét nembeli felnőttek körében drasztikusan csökkent (1880-ban 70%, 1990-ben 35%) – leszámítva a baby-boom időszakát. Ugyan a nők valamivel nagyobb valószínűséggel éltek gyerekekkel együtt, mint a férfiak végig a periódus során, de a különbség meglepően kicsi. A két nem közötti különbség a 20. század végén – a válások és az egyszülős családok arányának nagy emelkedése ellenére – kb. akkora, mint a 19. század végén. Ezen belül 1920 és 1970 között a minimális különbség is eltűnt. A baby-boom hatása a gyermekekkel együttélés terén kevésbé hangsúlyos és rövidebb, mint ahogy várnánk, aránya 1960-ban kicsit nagyobb, mint 1940-ben, mindez erősíti azt a benyomást, hogy a baby-boom mennyire kivételes jelenség a szekuláris trendhez képest, és hogy a 60-as évektől kezdett adatsorok elemzése könnyen hamis képet adhat a változásokról.

A négy kategóriát együtt vizsgálva kiderül, hogy a gyerekekkel való együttélés valószínűsége csökkent, 1880 és 1990 között a mindenféle gyermekkel együttélő felnőttek aránya 75%-ról 50%-ra esett, ezen belül csak a 15 év fölötti gyerekekkel való együttélés valószínűsége nőtt valamit. A 15 év alatti saját gyerekekkel élés esetén a baby-boom hatása világosabb és hosszabb, a periódus alatti csökkenés 15%-os (45%-ról 30%-ra). Legerősebb a csökkenés a 15 év alatti nem saját gyerekekkel élésben, itt a mostoha gyerekeken kívül jelentős szerepet játszott, hogy a fiatal felnőttek tovább maradtak a szülői házban és ott együtt éltek fiatalabb testvéreikkel. A gyermekkel élés valószínűségének általános csökkenése inkább emiatt (a nem saját gyerekekkel élés csökkenése miatt) következett be, mint a termékenység csökkenése miatt. A gyermek nélküli háztartásokban élő felnőttek aránya ugyanakkor folyamatosan nőtt – leszámítva a baby-boom időszakát.

A 15 év alatti saját és nem saját gyerekekkel való együttélést nemek szerint vizsgálva kiderül, hogy a két kategóriában sokkal nagyobbak a nemek közötti különbségek, mint az együttes elemzés során. Saját gyerekekkel a nők, más gyerekekkel a férfiak élnek együtt

nagyobb valószínűséggel, a különbség a saját gyermekeknél a 60-as, 70-es években minimális volt, a periódus elején (özvegy nők, mint egyedülálló anyák) és végén (válások és az elvált nők, mint gondviselők nagyobb aránya) a különbség nagyobb, de nem mondható drámainak (6–8 százalékpont a saját gyerekek esetében). A más gyerekével való együttélésnél a különbség nagyobb volt a férfiak javára, de ez folyamatosan csökkent, ma a nem szerinti különbségek sokkal kisebbek, mint 1880-ban. Továbbá az is világos, hogy a két ellentétes nemek szerinti együttélés-típus okozza a 15 év alatti gyermekkel együttélés nemek szerinti kiegyensúlyozottságát.

A saját 15 év alatti gyermekkel együttélésben tapasztalható nemek szerinti különbségek mögött főleg az állhat, hogy a nők nagyobb mértékben válnak a gyermekek gondviselőivé a válás után. Ez egy erős szemléletváltást mutat: a korábbi nézetet, miszerint egy elvált nő nem alkalmas a gyermeknevelésre, felváltotta az a meggyőződés, hogy a gyermek számára fontosabb az anya szerepe. A 20. század elején a szemléletváltás nagyjából lezajlott, arról azonban vita folyik, hogy ez mikor folyt a 19. században. A 15 év alatti saját gyerekekkel élő egy elvált férfire jutó elvált nők számát vizsgálva kiderül, hogy ez 1880 és 1970 között nőtt, utána csökkent. 1880-ban 2,5 gyermeket nevelő elvált nő jutott egy férfire, 1970-ben 6, míg 1990-ben csak 3,3. Eszerint – ha volt 19. századi szemléletváltás – annak jóval 1880 előtt kellett bekövetkeznie, másrészt a női dominancia gyengülni kezdett ezen a téren.

Kiderült ugyanakkor, hogy a 15 év alatti gyermekkel együttélő felnőttek csökkenő arányban élnek együtt más, azonos nemű felnőttekkel (1880-ban 50%, ez 1940-ig nem sokat változott, főleg az 50-es években ez visszaesett 20%-ra), mindez azzal járt, hogy a gyermeknevelés terhei jelentősen súlyosbodtak az 50-es évek óta.

A 15 év alatti saját gyermekkel való együttélést írni-olvasni tudás szerint vizsgálva látszik, hogy 1950 a korszakhatár: előtte az írástudatlanok éltek nagyobb arányban együtt gyermekeikkel, utána az írni-olvasni tudók, ami megfelelt a termékenység mintáinak, először a műveltebbek korlátozták családjuk méretét, majd a baby-boom is elsősorban az ő művük. Az iskolai végzettség alapján vizsgálva ugyanez látszik, hogy 1940-ig az alacsonyabb iskolai végzettségűek élnek nagyobb arányban együtt gyermekeikkel, utána ez megfordul, 1990-ben a gyermekkel való együttélés aránya egyenesen arányos a magasabb iskolai végzettséggel. A baby-boom periódusában a magasabb iskolai végzettségűek fordították meg a gyermekkel együttélés hanyatló trendjét, majd az újabb visszaesést is az okozta, hogy ők is csatlakoztak az alacsonyabb iskolai végzettségűek trendjéhez.

A tanulmány a 110 éves periódus vizsgálata során feltárta a szülő-gyermek kapcsolat változékonyságát, ezenbelül megvilágított rövid távú anomáliákat (baby-boom), és hosszú távú trendet a családszerkezet változása terén. A szerzők hangsúlyozzák a hosszú távú vizsgálat előnyeit: a modern család megértése a történeti, múltbeli család megértésén keresztül történhet, ha csak a 20. század második felének trendjeit tanulmányozzuk, akkor tökéletlen képet kapunk a felnőttek és gyermekek kapcsolatáról. Az elmúlt évtizedek változásai történeti perspektívából nem feltétlenül tűnnek olyan drámainak, a család változásait történeti kontextusban kell vizsgálni, ezt a felhasznált adatbázis teszi lehetővé.

Ó. P.

BUBER, I. – KYTIR, J.: *Erfahrungen mit Elternschaft und Kinderwunsch. – Ergebnisse für 20- bis 40-jährige Mütter und Väter in Oberösterreich.* (Tapasztalatok az anyaság és az apaság, valamint a gyermekvállalási kedv köréből. – A 20 és 40 év közötti szülők vizsgálatának eredményei Felső-Ausztriában.) Demographische Informationen 2001. Wien: Institut für Demographie der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2001. 30–38. p.

Az utóbbi évtizedben, mint a legtöbb európai országban, Ausztriában is csökkent a termékenység. A születések számának visszaesése számos olyan vizsgálat kiindulópontja volt, mely az osztrák szülők gyermekvállalását és gyermek utáni vágyát tanulmányozta. A '70-es évek végén a Demográfiai Intézet (Institut für Demographie) kutatásának középpontjába a fiatal házaspáros nők családterveit helyezte, munkájukkal kapcsolatos kilátásaikat és az állami családpolitikával szembeni elvárásaikat elemezte. Emellett vizsgálta a gyermek jelentőségét a szülők életében. A szakemberek arra a következtetésre jutottak, hogy a nők kizárólag szakmai tevékenységük miatt ritkán zárkoznak el a (további) gyermekvállalástól. Az egyre kisebb gyermekszám fő okának az tűnt, hogy a megváltozott értékek és orientációk a nők társadalmi szerepét alapvetően módosították.

Az 1990-es évek végén a felső-ausztriai nők és férfiak gyermekvállalási kedvéről készült tanulmány, függetlenül a megkérdezettek családi állapotától. A kérdések főként a szülő és legkisebb gyermekének szubjektív élethelyzetére, valamint e helyzetnek az esetleges további gyermekvállalásra gyakorolt hatására irányultak.

Kiderült, hogy eredeti szakmai tevékenységét a megkérdezett nők csaknem fele folytathatta a (legkisebb) gyermeke születése után is. Az újrakezdés több gyermekkel nehezebben sikerült, az életkor előrehaladtával viszont könnyebbnek bizonyult a folytatás, mert a szülés(ek) előtti hosszabb szakmai gyakorlat ezt vélhetően elősegítette. Akik nem folytatták kereső tevékenységüket, azok vagy nem találtak megfelelő, közeli munkahelyet, részmunka-idős állást, vagy felmondott a korábbi munkáltatójuk. Egyesek a nem megfelelő elhelyezési lehetőségek, illetve családi okok miatt döntöttek úgy, saját maguk gondozzák inkább a gyermeket. Az apák 40%-a és az anyák 30%-a érezte úgy, hogy a munkaadóik nem voltak kellő tekintettel helyzetükre. Anyagi helyzetének romlását az anyák 55%-a, az apák kevesebb, mint fele jelezte, a lakáskörülmények szükségességére a szülők 30%-a hivatkozott. A nők 72%-a vélte elegendőnek partnere segítségét a gyermek körül, ugyanezt a férfiak 75%-a látta így önmagáról.

A kérdőív egy másik kérdéscsoportja az esetleges újabb gyermek vállalásával kapcsolatos elhelyezkedési, anyagi és személyes körülményekre irányult. A megkérdezett nők fele vélte úgy, hogy még egy gyermek korlátozná szakmai előmenetelét, 15%-uk szerint erősen csökkennének munkalehetőségeik, 20% pedig nem volt érintett a kérdésben. Megegyezett a két nem véleménye ez esetben az anyagi helyzet romlásával kapcsolatban: a válaszadók fele erősen megterhelőnek vélte egy további gyermek vállalását. Tízből négyen tartották szükségesnek, hogy mindkét szülő dolgozzon korábbi életszínvonaluk megtartása érdekében. A nők túlnyomó többsége érezte úgy, hogy további gyermek erősen korlátozná egyéni elfoglaltságaiban, hobbiában stb. A férfiaknál ez az arány „csak” 40% volt.

A gyermek utáni vágy szubjektív és objektív hatások összjátékának eredménye. Statisztikailag még nem mutatható ki egyértelműen, de egyre erősödő a tendencia, hogy azok a nők szeretnének újabb gyermeket, akik társuktól több segítségre számíthatnak a háztartásban és a gyermekgondozásban. Szignifikáns azonban a szakmai, pénzügyi és egyéb egyéni szempontok (lakáskörülmények, szabadidő) hatása, mégpedig elsősorban az anyák esetében.

HENKENS, K. – GRIFT, Y. – SIEGRENS, J.: *Changes in female labour supply in the Netherlands 1989–1998. – The case of married and cohabiting women.* (Változások a női munkaerő-kínálatban Hollandiában 1989–1998 között. – Házasságban, illetve élettársi kapcsolatban élő nők esete.) *European Journal of Population*, 2002/1. 39–57. p.

A holland nők gazdasági aktivitása 1960 és 1999 között 26 százalékról 64 százalékra nőtt, ami megfelel más európai országok hasonló mutatójának. Ehhez hozzájárult, hogy sok nő vállalt részdíjs munkát, amit a gyerekes dolgozó nőknek a korábbinál kedvezőbb társadalmi megítélése is támogatott. Ezen túlmenően a holland kormány maga is fellépett az egyénre szabott rugalmas munkavégzés lehetőségének megteremtése érdekében, amiben gazdasági igény felismerése játszott szerepet.

Jelen tanulmány adatait a holland statisztikai hivatal által 1989/90-ben folytatott lakásigény felmérés szolgáltatta. Ez a megfigyelés információval szolgált a nők és partnereik munkavállalásáról, jövedelmük forrásairól és mértékéről, továbbá a háztartás összetételéről, a háztartás tagjainak koráról, iskolázottságáról és végül a lakóhelyéről is. A mintában 20 000 nő szerepelt.

A házas nők gazdasági aktivitása az 1989. évi 38 százalékról 1998-ra 55 százalékra emelkedett. Az élettársi kapcsolatban élő nőknél ugyanezek a számok 84, illetve 81 százalék, azaz a változás a két csoportnál ellentétes irányú volt. A nők gazdasági aktivitása a korrallal csökkent. Az ezt leíró fordított U alakú parabola csúcsa házas nőknél 25 éves életkornál, együtt élő nőknél pedig 20 éves életkornál mutatkozott. Kiskorú gyermekek mellett a nők ritkábban vállaltak munkát. Ez különösen akkor volt megfigyelhető, ha a fiatalabb és az idősebb gyerek között 6 év vagy annál nagyobb korkülönbség volt. A heti munkaidő és a munkabér között pozitív kapcsolat mutatkozott. A ledolgozott munkaidő a gyerekes nőknél kevesebb volt, mint a gyermekteleneknél, és ez a 12 évesnél fiatalabb gyerek esetén volt igazán kifejezett. A munkavégzés ideje a nők korával csökkent. 1989-ben a házas nők átlagosan heti 24 órát dolgoztak, ami 1998-ra 21 órára csökkent. Az élettársi kapcsolatban élő nőknél ezek a számok 34 és 29 órának felelnek meg. A nők munkavállalásának mértéke nem, vagy alig mutatott kapcsolatot a férj/élettárs jövedelmével.

Az eddigiekből kitűnik, hogy a házas nők gazdasági aktivitása észrevehetően elmarad az élettársi kapcsolatban élő nőkéétől. Ennek több oka is van. Az élettársi kapcsolatban élő nők fiatalabbak voltak, a partnerüknek alacsonyabb volt a jövedelme és kevesebb (kiskorú) gyermek élt a háztartásukban. Mindezt olyan jellegeknek tekintik a szerzők, amiből azután a kérdéses viselkedési különbség adódik, miközben magukat a jellegeket tekintve a két csoport egyikében sem volt változás.

A nők egészéről elmondható, hogy egyre nagyobb arányban kívántak munkát vállalni, és ezzel egyidőben a csökkent munkaidővel járó kereseti lehetőségeket keresték. A nők munkavállalását támogató politika úgy tűnik eredményes volt, miközben a társadalom is kedvezőbben ítélte meg a dolgozó nőket, köztük a gyerekes anyákat.

Lényeges, hogy a munkavállalást tekintve csökkent annak a szerepe, hogy van-e gyerek a háztartásban. Ennek ellenére még 1998-ban is kimutatható volt a különböző korú gyerekek eltérő mértékű negatív hatása a nők munkavállalására. Több gyerek esetén az iskoláskorú gyerek jelenléte számottevően visszavetette a munkavállalást, ami felhívja a figyelmet az iskolai órák utáni gyermekellátás megszervezésének fontosságára.

FARON, O.: Father – child relations in France: Changes in paternal authority in the nineteenth and twentieth centuries. (Apa-gyermek kapcsolat Franciaországban: az atyai hatalom változásai a 19. és a 20. században.) *History of the Family*, 2001/3. 365–375.

A cikk az atyai hatalom hosszú távú változása trendjének megrajzolására vállalkozik abban az időszakban, amelyet Franciaországban egyfelől a patriarchális rendszert megerősítő az 1804-es polgári törvénykönyv (Code Civil) másfelől az atyai autoritást a szülőivel felváltó 1970-es törvény jelölnek ki. A változást megvilágító történeti elemzés során feltárulnak a lineárisnak gondolt folyamat szakaszai, hullámmozgása is.

A szerző leszögezi, hogy a szülő-gyermek kapcsolat társadalmi konstrukció, amely társadalmi tényezők hatására időben nagyon változó jelenség. A vizsgált történeti probléma az atyai tekintély és hatalom gyengülése, eróziója, a tanulmány elsősorban azt vizsgálja, hogy ez az erózió mikor kezdődött, hogyan, milyen társadalmi változások hatására zajlott le, a jog hogyan igazolta ezeket a változásokat, hogyan reflektált a társadalmi változásokra, és ez a 19–20. századi változás hogyan illeszkedik az atyai hatalom és az apa-gyermek kapcsolat hosszú időtartamú történetébe.

A középkor és a kora-újkor dokumentuma az erős atyai hatalom képét mutatják: az atyai hatalmat a törvény is alátámasztotta, az apák kieszközölhették engedetlen gyermekeik bebörtönzését, Franciaországban a 16. századi törvények a házasságkötést atyai beleegyezéshez kötötték a gyermekek törvényes nagykorúságának határáig (fiúknál 30, lányoknál 25 éves korig), és az atyák számára fennállt a kitagadás, az öröklésből való kizárás eszköze is az engedetlenség esetére. A fokozatos változás nyomai a 17. századtól bukkantak fel: az állam kezdett beavatkozni az apa-gyermek kapcsolatba, szigorúan büntetni kezdték a gyermekgyilkosságot, tiltották a gyermekek elhagyását, az atyai hatalmat fel lehetett függeszteni örültség vagy rossz, kegyetlen bánásmód esetén, az apáktól kezdik megkövetelni, hogy biztosítsa gyermekei boldogulását az életben, egyszóval a lényegében korlátlan hatalom mellett felbukkannak a hatalom részéről többé-kevésbé elvárt és ellenőrzött kötelességek is. Ahogy a férjtől elvárták, hogy ügyeljen házastársa egészségére, különösen annak terhessége idején, úgy azt is feladatának tartották, hogy gondoskodik gyermekei megfelelő neveléséről is. Mindez a 18. századra egy inkább társadalmi, mint törvényszabta változást hozott: megjelent az atyai hatalom új formája, amely a gyöngéd, szerető atya modelljében testesült meg. A változás beleilleszkedett abba az általános folyamatba, amely az individuumok közötti kapcsolatok átalakulásához vezetett a 18. században. Az atyai hatalom gyengülésének, átalakulásának folyamatát erősítették a francia forradalom törvényei, amelyek előírták az egyenlő örökösdést, tiltották valamely gyermek kizárását az öröklésből, a házasságkötésnél már nem követelték meg az atyai beleegyezést (1792. szept.).

A *Napoleon*-féle polgári törvénykönyv (Code Civil, 1804) újra megerősítette az atyai hatalmat, a természetjogból eredeztetve azt, és a családon belül az apák kötelességévé tette a gyermekek nevelését és megjavítását. Ugyanakkor fennmaradnak, illetve beépülnek olyan elemek, amelyek az állam, a hatóságok beavatkozásának engednek teret, amelyek hangsúlyt fektetnek a hatalom által garantált szülői kötelességek teljesítésére is: fennmarad az egyenlő öröklés elve, családi törvényszékek illetékesek a gyermekekkel való rossz bánásmód esetén. Az állam szerepe növekszik, az atyai autoritás egyre nagyobb hányadát próbálja átvenni, amelyet a 19. századi törvénykezés igyekszik jogilag alátámasztani. A törvények az „ésszerűség, az erkölcs, az emberség, a gyermekek és a társadalmi rend” érdekeivel indokolják az állami beavatkozás szükségességét. 1857-ben biztosítják a nagyapák láthatási jogát, 1884-ben legalizálják a válást, amely közvetlenül érintette az atyai autoritást, hiszen válás esetén már nem voltak automatikusan gyermekeik gondviselői, 1889-ben lehetővé teszik az atyai hatalom felfüggesztését visszaeső részegeskedés, botrányos viselkedés esetén, 1907-ben eltörlik az atyai beleegyezés szükségességét mindazoknál a házasságoknál, ahol a felek

elérték a törvényes korhatárt. Mindez azzal járt, hogy a gyermekek fölötti legfőbb, tényleges hatalommal járó tekintély többé már nem az apák kezében volt, hanem átkerült az állami hatóságok kezébe. Ettől fogva lényegében az állam határozta meg, hogyan kell bánni a gyermekekkel, hogy tanuljanak, dolgozzanak-e és mely életkortól (1841-ben betiltják a gyermekmunkát, 1874-ben a gyermekkoldulást, 1880-ban bevezették a kötelező iskolai oktatást). A törvények csak a trendet erősítették, a folyamatot gazdasági és társadalmi változások határozták meg: a gazdasági átalakulás erősítette a migrációt, amely erősítette a gyermekek korai függetlenedését, egyre kevésbé vált automatikussá, hogy a gyermekek atyjuk foglalkozását kövessék, ami szintén gyengítette az apa-gyermek kapcsolat erősségét. Ugyanakkor a házastársi kapcsolatokban is meggyengült a férj és atya tekintélye, hatalma, ami szintén módosította az apa-gyermek kapcsolatot. A polgári család modellje, amelyben a férfi a családon kívül folytat kenyérkereső tevékenységet, szintén az anya-gyermek kapcsolatok felértékelődését eredményezte. Így a Code Civil rendelkezései ellenére az atyai hatalom már 1914 előtt érezhetően meggyengült, a családon belüli szerepek kezdtek kiegyenlítődni. A Code Civil ebből a szempontból nem látszik olyan éles fordulópontnak, visszakanyarodásnak, mint ahogy általában tartják, a nők és a gyermekek emancipációja gyengítette, ellensúlyozta az atyai tekintélyt, a 19. századi jogi kommentárok is morális dimenzióba emelik az atyai hatalmat, hangsúlyozva, hogy csak erős és kölcsönös érzelmi kapcsolatokra épülve tudja szerepét betölteni (a gyermekek táplálása, nevelése, fizikai és morális szükségleteik kielégítése), ami új viselkedési standardok kialakulásához vezetett. Az atyai hatalom gyengülését, amely a 20. században főleg az első világháború alatt gyorsult fel, a katolikus egyház és a pedagógiai irodalom pozitív állásfoglalásai sem ellensúlyozhatták.

Az első világháború alatt a családon belül felértékelődött a nők szerepe, felgyorsult a szerepek kiegyenlítődése, ennek következtében a két háború között kialakuló francia családpolitika centrumába is az anya került: ő lett a szociális juttatások kedvezményezettje, mintegy ő vált a család integritásának egyedüli garantálójává.

A szerző így a Code Civil helyett inkább az első világháború centrális jelentőségét hangsúlyozza az apa-gyermek kapcsolat és az atyai tekintély történetében. A folyamat középpontjában a gyermekek álltak, akiknek jogai 1945 után egyre inkább előtérbe kerülnek, akik egy hosszú átalakulás során egyre inkább önálló jogi személyiséggé válnak.

Ó. P.

SCHIMARY, P.: Altern aus bevölkerungssoziologischer Perspektive. – Anmerkungen zur Verschränkung von Demographie und Soziologie. (Az öregedés népegészségügyi nézőpontból. – Gondolatok a demográfia és a szociológia összefonódásáról.) Demographische Informationen 2001. Wien: Institut für Demographie der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2001. 59–68. p.

A demográfiai öregedés folyamata széles körű állami és társadalmi következményekkel jár. A tanulmány, mely a német és az osztrák helyzettel foglalkozik, három feltevésből indul ki. Először is a népesség öregedése megfordíthatatlan és hosszú távú folyamat, melynek során a meghatározó változások népességcsökkenéssel és a szociodemográfiai szerkezet átalakulásával járnak együtt. Másodsor: ez a folyamat csak az állami társadalmi összefüggések komplex hatásvizsgálatával együtt ragadható meg. Harmadikként pedig lényeges, hogy a demográfiai öregedés következményeiről összetett kép csakis interdiszciplináris nézőpontból nyerhető.

A szerző felvázolja a modern jóléti állam kialakulását és demográfiai változások miatti jelenlegi problémáit, majd formális szempontból mutatja be a demográfiai öregedést, és közelebbről vizsgálja az „öregedő társadalmat”. A legfrissebb előrejelzések alapján bizo-

nyos, hogy a folyamat a jövőben erősödni fog és társadalmi struktúraváltozásokkal jár majd. Nemcsak gazdasági és szociális területen jelentkeznek következményei, hanem a társadalom kulturális és etikai alapjait is érintik. Az öregebb és számszerűleg kisebb társadalomnak a nemzetközi migrációval kell számolnia, bevándorlási és integrációs terveket kell készíteni. Szociológiai perspektívából az öregedésről való gondolkodás egyidejűleg a társadalom jövőjéről való gondolkodást is jelent. A szociálgerontológia kutatásai az öregedő emberek egyéni életminőségére vonatkoznak, a szociológia azonban főképp az intézményi és társadalompolitikai feltételekre kell, hogy összpontosítson. A társadalom további modernizációja függ attól, milyen mértékben sikerül politikailag, illetve intézményesen az öregedési folyamatot legyőznie.

Ha az öregedés szociológiáját a jövőben az interdiszciplináris kutatás csomópontjának tekintjük, szerepét újból meg kell határoznunk. Alapkövetelmény a szociodemográfiai szerkezetek vizsgálata, hogy az idősebbek életkörülményeinek jövőbeli változásai megragadhatók legyenek. A demográfiai öregedés „költségeit” jelentik a társadalombiztosítás keretei közt megjelenő terhek, a relatív életszínvonal-megőrzés az öregkorban. Az öregedés szociológiájának azonban koncentrálnia kell az időskori tevékenységekre, a munkaképes kor megváltozására, illetve utolsó fázisának munkaformáira, a nyugdíjas korba való átmenetre és a nyugdíjas elfoglaltságokra is.

A társadalombiztosítás finanszírozásának jövője várhatóan a nyugdíjkorhatár emelésével oldható meg, összekapcsolva a munkahelyek, a munka világának humanizálásával. Nemcsak a részmunkaidős foglalkoztatás, a munkaidő csökkentése, hanem mindenekelőtt valamennyi munkavállaló csoport intézményes továbbképzése fontos a kvalifikáció megőrzése érdekében. További súlypontja az öregedés szociológiájának az „időssé válás” és az „idősként élés” vizsgálata, feltárni az életminőség objektív és szubjektív elemeinek, az öregedés különböző területeinek összefüggéseit.

Sz. G. S.

DE VOS, S. – SANDEFUR, G.: Elderly living arrangements in Bulgaria, the Czech Republic, Estonia, Finland, and Romania. (Az időskorúak életkörülményei Bulgáriában, a Cseh Köztársaságban, Észtországban, Finnországban és Romániában.) European Journal of Population, 2002/1. 21–38. p.

A szerzők az 1990. évi népszámlálások alapján hasonlítják össze, hogy öt európai, de az Európai Unió kívüli országban miként élnek az öregkorúak. A kiválasztott országok Európa történelmileg, kulturálisan és gazdaságilag eltérő régióját reprezentálják. Az északi országokat a relatív magas GNP, a magas várható élettartam, az idősebb körében a nőtlenség, hajadonok magas aránya és az állampolgári jogon járó nyugdíj rendszere jellemzi. A délkeleti régió országait az alacsonyabb GNP, alacsonyabb várható élettartam, az idősebb nők szinte teljes körű házassági állapota, és a jövedelmen alapuló és hozzátartozói nyugdíj rendszere jellemzi. A közép-európai régiót reprezentáló Cseh Köztársaság valahol a korábban említett két régió között foglal helyet, míg Észtország megint más jellegzetességekkel rendelkezik.

A szerzők kimutatják, hogy például a finn öregkorúak nagyobb része él intézetekben, mint magánháztartásokban. Csehországban és Észtországban még jelentős az intézetekben lakó öregkorúak aránya, míg Romániában és Bulgáriában elhanyagolható. A magánháztartásokban élő időskorúak minden országban szinte kizárólag gyermekeikkel élnek közös háztartásban, ebből is következik, hogy az intézetekben lakó öregek elsősorban a hajadonok és nőtlenség köréből kerülnek ki, tehát azok lagnak elsősorban intézetekben, akiknek nincs leszármazottjuk.

Regionális különbségek találhatók a magánháztartásokban lakó öregek háztartástípusaira is. Az alábbi jellemző típusokat állították fel:

- házas családi állapotúak, akik házastársukkal élnek,
- nem házas családi állapotúak, akik egyedül élnek,
- nem házas családi állapotúak, akik gyermekeikkel élnek.

A házas családi állapotú öregkorúak nyolcvan százalék csak házastársával él Finnországban és Csehországban, a többi országban arányuk alacsonyabb. A nem házas öregkorúak kétharmada él egyedül ugyancsak Finnországban és a Cseh Köztársaságban, míg a Romániában, Bulgáriában és részben Észtországban az időskorúak főleg gyermekeikkel laknak együtt. Arra a kérdésre, hogy a fenti jellegzetességek csak átmeneti jelenségek, vagy egy mélyen gyökerező, hosszú távon fennmaradó különbségeket takarnak, nem tudunk választ adni. Korábbi tanulmányok rámutattak, hogy a lakásépítési módok néhány országban nem támogatják a többgenerációs háztartások kialakulását, de arra ezek a kutatások sem adnak választ, hogy az építők csak a vásárlók preferenciáit követik-e, avagy ők alakítják az együttélés lehetőségeit.

Az egyedül élés indítékait nehéz magyarázni. Az egyik felfogás szerint az egyedül élő a magasabb létfenntartási költségeivel megvásárolja a nyugalját. Gerontológusok véleménye szerint az egyedül élés a modern élet velejárója, s nem vezet feltétlenül a családi kapcsolatok lazulásához. Ezzel szemben az Egyesült Államokban végrehajtott újabb vizsgálatok arra mutattak rá, hogy a háztartások közötti kommunikáció szintje az utóbbi időben csökkent.

A nyugdíj csak az élet gazdasági szükségleteihez segít hozzá, míg az időskorban több nem-anyagi tényező is hozzájárul az élet minőségének biztosításához. Gondoljunk arra, ha az időskorban valaki olyan fogyatékoságokkal bír, hogy képtelen napi szükségleteit önállóan, segítség nélkül ellátni. Még ha a kormány által biztosított nyugdíj elégséges a létfenntartáshoz, még ha az egészségügyi rendszer képes az időskorúak egészségi problémáinak kezelésére, akkor is vannak az öregkorban olyan szociális, érzelmi, fizikai szükségletek, melyeket a bürokrácia nem tud megfelelően kielégíteni.

M. Á.

PORTRAIT, F. – LINDERBOOM, M. – DEEGS, D.: Life expectancies in specific health status: results from a joint model of health status and mortality of older persons. (A különböző egészségi állapotokban várható élettartamok: eredmények az öregkorúak egészségi állapotának és halandóságának modelljéből.) Demography, 2001/4. 525–536. p.

Hollandiában az öregedés jobb megismerésére irányuló longitudinális vizsgálat adatainak elemzésével a szerzők az egészségi ellátás várható feladatainak felméréséhez járulnak hozzá. A vizsgálat az 55 évnél idősebb személyek fizikai, érzelmi, értelmi és társas kapcsolatot teremtő képességeinek alakulását kívánta felmérni.

Az idős személyek egészségi állapotát leginkább a krónikus légzőszervi betegségek, a keringési rendszer betegségei, a cukorbetegség és a rák veszélyezteti. Többen jó egészségi állapotról számoltak be, noha magas vérnyomással, hátfájással és emésztési problémákkal bajlódtak. A fizikailag jó állapot nem zárta ki az értelmi funkciók leépülését és a komoly mértékű érzelmesedést. A rossz fizikai állapotban levők általában depressziósak is voltak. Az egészségesek olyan az életkortól független tényezőknek is köszönhetik jó állapotukat, mint az öröklött jellegek és az életvitelük. Az utóbbiak nehezen megfigyelhetők és valamegyest gyengítik a további megállapításoknál az ok-okozati kapcsolat fennállásának valószínűségét.

A megfigyelt idős személyek körében a rák és a keringési betegségek által érintettekénél volt a legmagasabb a halandóság. Az érlelmeszesedés közvetlenül nem fenyegetett halállal, de ami ezzel együtt járt – csökkent fizikai, érzelmi és értelmi képességek – az már növelte a halál bekövetkezésének valószínűségét. A halandósági arány korral emelkedik, de a nőknél mindig alacsonyabb, mint a férfiaknál. Más szóval a nők tovább élnek. Ez azzal is összefüggésben lehet, hogy a férfiaknál magasabb az életveszélyes betegség (ilyenek a keringési rendszer betegségei) kockázata, míg a nők inkább más betegségben (például érlelmeszesedésben) szenvedtek. A magasabb társadalmi-gazdasági státuszú személyek (lásd magasabb iskolázottság, több jövedelem) általában tovább élnek, és az ilyen különbség a nőknél kifejezettebb, mint a férfiaknál. Magyarazatul az egészségügyi ellátáshoz mindenkor könnyebb hozzáférés és a kedvezőbb életkörülmények szolgálhatnak.

A városi és a vidéki környezetben élő öregek halandóságában nem volt érdemi különbség. A városi lakosok körében ugyanakkor több volt a súlyos légúti betegségben szenvedő és a rákos. Az egyedülállók tovább éltek a házaspároknál, de a különbség nem szignifikáns. Ennek ellentmondani látszik, hogy az egyszemélyes háztartásban élő öregek rosszabb egészségi állapotban voltak, mint a házaspárok.

A 65 éves életkort egészségben megérő személyek előbb-utóbb egy sor krónikus betegség fellépésére számíthatnak. A holland férfiak 65 éves korban várható átlagos élettartama 15 év, és ha egészségben érték meg a 65. életévüket még 7 évig számíthatnak arra, hogy egészségesek is maradnak. A holland nők 65 éves korban várható átlagos élettartama 21 év, viszont ők sem számíthatnak a férfiaknál több még várhatóan egészségben megért évrre.

Egészségi állapotuk alapján Hollandia idős lakossága hat csoportba sorolható: 1. krónikus légzőszervi betegségben és rákban szenvedők, 2. egyéb krónikus betegségben szenvedők, 3. csökkent értelmi képességűek, 4. érlelmeszesedésben szenvedők, 5. a keringési rendszer betegségeiben szenvedők, 6. egészséges idős személyek. A várható élettartam, az 1. és az 5. csoportban a legkisebb, míg a 2. és 6. csoportban a legnagyobb.

Sz. K.

DEMOGRÁFIAI FOLYÓIRATSZEMLE

DEMOGRAFIE

a Cseh Statisztikai Hivatal folyóirata
2001. No. 3.

KRETSCHMEROVÁ, T.: A Cseh Köztársaság népességének fejlődése 2000-ben.

ALES, M.: Belföldi vándorlás a Cseh Köztársaságban 1980–1999 között.

SRB, V.: A népesség nemzetközi vándorlása a cseh országok területein 1870–2000.

HORÁKOVÁ, M.: A munkaerő vándorlásának jelenlegi helyzete és hatása a munkaerőpiacra a Cseh Köztársaságban.

ROSKOWSKÁ, P.: Vándorlás Lengyelországban a XX. század második felében.

KRAUS, J.: A 2000. évi svájci népszámlálás alkalmával a lakosság választhatta az Interneten való válaszadást.

ANDRLE, A. – SRB, V.: „Háztartások és szobák” az Európai Unió országainak népesség- és lakásszámlálásában.

2002. No. 1.

- OLEXA, M.*: Néesség-, lakás- és épület-összeírás Szlovákiában.
DIVINSKY, B.: A kiválasztott közép-európai fővárosok népességi potenciáljának összehasonlítása különös tekintettel Pozsonyra.
JERÁBEK, M.: Munkaerőpiac és a munkaerő vándorlása iránti igény a német-holland határmenti régióban.
BURCIN, B. – KUCERA, B, B-T.: A népesség öregedése és a nyugdíjas kor.
DZÚROVÁ, D.: A cseh népesség öregedésének regionális különbségei.
KUCERA, M.: A népesség öregedésének szociális következményei a Cseh Köztársaságban.
SRNEC, J.: Az időskorú népesség helyzete a posztkommunista Cseh Köztársaságban egy pszichológus szemével.
RYCHTARIKOVÁ, J.: Sikeres öregkor – a XXI. század vezérével.
KRAUS, J.: A lakásregiszter használata Norvégiában.

2002. No. 2.

- FIALA, T.*: A második és harmadik gyermek megszületésének tendenciái a cseh házasságokban az utóbbi öt esztendőben.
HRKAL, J.: A stacioner népesség életviszonyainak gazdasági jellegzetességei.
RYCHTARIKOVÁ, J.: Különbségek az öregkorú férfiak továbbélési viszonyaiban a XX. század végén Európában.
KANÁKOVÁ, N.: A vándorlás globális aspektusai.
KRAUS, J.: A 2001. évi népesség- és lakásszámlálás és a területi információk.
MISOVIC, J.: Az egyházakhoz tartozás kérdése az 1991. évi és a 2001. évi népszámlálásoknál.

DEMOGRAPHY

az Amerikai Népesedési Társaság folyóirata

2002. No. 1.

- SASTRY, N.*: Erdőtűzek, légszennyeződés és halandóság Délkelet-Ázsiában.
WACHTER, K.W. – KNODEL, J.E. – VAN LANDINGHAM, M.: Az AIDS és a thaiföldi öregkorúak: a családi hatások előrebecslése.
SEAR, R. – STEELE, F. – McGREGOR, I.A. – MACE, R.: A család hatásai a gyermekhalandóságra a vidéki Gambiában.
GOLDSTEIN, J.R.: A fokozatos demográfiai átmenet népességet érintő tényezői: egy alternatív megközelítés.
AHMED, S. – MOSLEY, W.H.: Párhuzamosságok az anya-és gyermekvédelmi szolgáltatások használatában és a fogamzásgátlás alkalmazásában: bizonyítékok a fejlődő országokból.
HANNUM, E.: Iskolai végzettség szerinti rétegződés az etnikumok szerint Kínában: beiratkozás és iskolavégzés a reform korai éveiben.
COSTA, D.L.: A krónikus betegségek változó aránya és a funkcionális korlátozottság hosszú távú csökkenése az időskorú férfiak körében.
BAUM, II. C.L.: A gyermeknevelés költségeinek hatása az alacsony jövedelmű kisgyermekes anyák munkavállalási döntéseire.
MEYERS, M.K. – HEINTZE, T. – WOLF, D.A.: Gyermeknevelési támogatások és a támogatottak munkavállalási státusza.

- STEWART, S.D.*: A mostohagyermek hatása a gyermekvállalási szándékokra és a születésekre.
JOYCE, T. – KAESTNER, R. – KORENMAN, S.: A terhesség szándékossága retrospektív vizsgálatának megbízhatósága.

EUROPEAN JOURNAL OF POPULATION
 az Európai Népesedési Társaság folyóirata
2002. No. 1.

- HOLDSWORTH, C. – SOLDA, M.I.*: Az első költözés Spanyolországban: az otthon elhagyása és az első lakás megszerzése.
DE VOS, S. – SANDEFUR, G.: Az időskorúak életkörülményei Bulgáriában, a Cseh Köztársaságban, Észtországban, Finnországban és Romániában.
HENKENS, K. – GRIFT, Y. – SIEGERS, J.: Változások a holland női munkaerő-kínálatban 1989–1998 között: a házasság és az együtt élő nők esete.
MATTHIJS, K. – VAN DE PUTTE, B. – VLIETINCK, R.: A hosszú élet örökítése egy flamand faluban (XVIII–XX. század).

2002. No. 2.

- ENTWISLE, B. – CHEN, F.*: Munkavállalási szokások a gyermekszülés után a vidéki és városi Kínában: egy longitudinális vizsgálat.
RONSEN, M. – SUNDSTÖRM, M.: Családpolitika és a gyermekszülés utáni munkavállalás: Finnország, Norvégia és Svédország összehasonlítása.
ROBINSON, W.C.: Népesedéspolitika a korai viktoriánus Angliában.
POORTMAN, A-R. – KALMIJN, M.: A nők munkaerőpiaci helyzete és a válás Hollandiában: értékelés a munkavállalás gazdasági hatásainak interpretálásáról.

GENUS

A Római Tudományegyetem Népeségtudományi Intézetének folyóirata
2001. No. 3–4.

- FEDERICI, N.*: Irányzatok a demográfiában és a fejlődés kilátásai.
SHKOLNIKOV, V.M. – VALKONEN, T. – BEGUN, A. – ANDREEV, E.M.: Az élethossz csoporton belüli egyenlőtlenségeinek vizsgálata.
TOMASSINI, C. – BILLARI, F.C. – ROSINA, A. – CHRISTENSEN, K.: Együtt születni és együtt meghalni. Együtt élni és együtt meghalni. A partner és az ikerpartner szerepe a hosszúéletben, az idős korban.
PADMADAS, S.S.P. – NAIR, P.S.: Vérségi együttélések és hatásuk a magzati veszteségekre és a csecsemőhalálzásra Indiában.
GOLDSCHIEDER, F. – TURCOTTE, P. – KOPP, A.: A nők első együttélésének változó meghatározói az ipari országokban: USA, Kanada, Olaszország és Svédország.
EZEH, A.C. – DADOO, F.N.A.: Intézményes változások és az afrikai termékenységi átmenet: Kenya példája.
BOOTH, H.: Az első gyermekszülés átlagos kora és az első szülési intervallum trendjei a Csendes-óceáni-szigeteken.

MOORS, H. – ESVELDT, I. – VAN DAM, E.: A hollandiai vélemények a bevándorlókról és a bevándorlási politikáról európai nézőpontból.

JOURNAL OF MARRIAGE AND THE FAMILY
 az USA Családi Kapcsolatok Nemzeti Tanácsának folyóirata
2002. No. 1.

- RILEY, L.A. – GLASS, J.L.: “Nem mindig azt csinálhatod, amit szeretnél” – gyermekgondozási preferenciák és gyakorlatok a dolgozó nők körében.
- BOOTH, C.L. – CLARKE-STEWART, K.A. – VANDELL, D.L. – McCARTNEY, K. – OWEN, M.T.: A gyermekgondozási szolgáltatások igénybevétele és az anya-gyermek kapcsolat „minősége”.
- LAVEE, Y. – KATZ, R.: Munkamegosztás, megértés és a házasság minősége: a nemi ideológia hatása.
- McLOYD, V.C. – SMITH, J.: Fizikai fegyelmezés és magatartási problémák az afro-amerikai, az euro-amerikai és a hispán gyermekek körében: érzelmi támogatás, mint közvetítő.
- KHALEQUE, A. – ROHNER, R.P.: Az észlelt szülői elfogadás-elutasítás és pszichológiai feldolgozása: a kultúrák közötti és kultúrán belüli méta-analízis.
- OYSERMAN, D. – BYBEE, D. – MOWBRAY, C.T. – MacFARLANE, P.: Nevelési sikerek a komoly mentális betegséggel küzdő afro-amerikai anyák körében.
- BUEHLER, C. – GERARD, J.M.: Házassági konfliktus, sikertelen gyermeknevelés és rossz bánásmód a gyermekkel, a serdülővel szemben.
- KOHLER, J.K. – GROTEVANT, H.D. – McROY, R.G.: Örökbefogadott tizenévesek előítélete az örökbefogadással szemben: hatása az örökbefogadó család kapcsolataira.
- JONES, J.J. – FOREHAND, R. – BRODY, G. – ARMISTEAD, L.: Az afro-amerikai gyermekek pszichoszociális kezelése az anya-gyermek típusú családokban: „a három rizikó modell” tesztelése.
- HAMER, J. – MARCHIORO, K.: Felügyelő apává lenni: Az alacsony jövedelmű munkásosztályhoz tartozó afro-amerikai apák szülői gyakorlata.
- PASLEY, K. – FUTRIS, T.G. – SKINNER, M.L.: Az elkötelezettség és a pszichológiai központúság hatásai az apaszerepben.
- KLUTE, M.M. – CROUTER, A.C. – SAYER, A.G. – McHALE, S.M.: Foglalkozási öncél, értékek és egalitárius kapcsolatok: a kétkeresős párok tanulmányozása.
- ROSENFELD, M.J.: Az asszimiláció becslése a házassági piacon: mexikói amerikaiak 1970–1990.
- KURDEK, L.A.: A különválás időzítésének előrebecslése és a házassági elégedettség: egy nyolc éves prospektív longitudinális vizsgálat.
- COHAN, C.L. – KLEINBAUM, S.: Az együttélés hatásainak jobb megértése felé: házasság előtti együttélés és kommunikáció a házasságban.
- HAWKINS, M.W. – CARRÈRE, S. – GOTTMAN, J.M.: A házassági érzelmek túljátszása: befolyásolja a párokat?
- KULCZYCKI, A. – LOBO, A.P.: Az arab-amerikaiak belházasságának szokásai, meghatározói és következményei.
- JOHNSON, D.R. – WU, J.: A krízis, a szociális kiválasztódás, szerepmagyarázatok a házasság felbomlása és a pszichológiai stressz közötti kapcsolat magyarázatára: egy négyfordulós panelvizsgálat eredményei alapján.
- KRAAYKAMP, G.: Trendek és ellentrendek a szexuális engedékenységekben: a viselkedésváltozás három évtizede Hollandiában: 1965–1995.

- GLICK, J.E. – VAN HOOK, J.:* Szülők és a felnőtt gyermekek együttlakása: magyarázza-e a bevándorlás a faji és etnikai variációkat?
WILMOTH, J. – KOSO, G.: Számít a házasságtörténet? Családi állapot és a gazdagság a korábban nyugdíjba ment felnőttek körében.

2002. No. 2.

- TEACHMAN, J. – CROWDER, K.:* A családi kutatások többszintű modellje: néhány koncepcionális és módszertani kérdés.
BUTLER, A.C.: Jólét, házasság előtti gyermekszülés és a normatív közhangulat: 1968–1994.
HOFFMANN, J.P.: A családi struktúra és a tizenévesek kábítószer használata közösségi kontextusban.
SIMONS, R.L. – LIN, K-H. – GORDON, C. – BRODY, G.H. – MURRY, V. – CONGER, R.D.: Községek közötti különbségek a nevelési gyakorlat és a gyermek életvezetési problémái között.
GANONG, L.H. – COLEMAN, M.: Családi rugalmasság többszörös kontextusban.
PATTERSON, J.M.: A családi rugalmasság és a családi stressz elméletek egyesítése.
CONGER, R.G. – CONGER, K.J.: Rugalmasság a közép-nyugati családokban: kiválasztott megállapítások egy prospektív, longitudinális vizsgálat első dekádja után.
OSWALD, R.F.: Rugalmasság a leszbikusok és homoszexuálisok családi hálózataiban: szándékosság és újrafogalmazás.
SECCOMBE, K.: „Eltalálni a célt” vagy „megváltoztatni a célt”: szegénység, rugalmasság és családi politika.
CANARY, J.D. – STAFFORD, L. – SEMIC, B.A.: A fennmaradási stratégiák és a kapcsolati jellemzők közötti összefüggéseket vizsgáló panelfelvétel.
GAUGHAN, M.: A helyettesítés hipotézise: a házasság előtti kapcsolat és a humán tőke hatásai a házasság időzítésére.
WU, Z. – HART, R.: A házasság előtti és a házasság közötti átmenet hatása az egészségre.
CRAWFORD, D.W. – HOUNTS, R.M. – HUSTON, T.L. – GEORGE, L.J.: Összehasonlíthatóság, szabadidő, és megelégedettség a családi kapcsolatokban.
FOWERS, B.J. – VEINGRAD, M.R. – DOMINICIS, C.: A pozitív illúziók elviselhetetlen könnyűsége: eljegyzett személyek magyarázatai a már nem reálisan pozitív kapcsolat érzéséről.
MORRIS, A.S. – SILK, J.S. – STEINBERG, L. – SESSA, F.M. – AVENEVOLI, S. – ESSEX, M.J.: Alkati sérülékenység és negatív nevelés, mint összefüggő prediktorai a gyermeknevelésnek.
SUN, Y. – LI, Y.: A gyermeki jólét a szülők válásának folyamatában: egy idősoros vizsgálat.
VIDEON, T.M.: A szülő-gyermek kapcsolat hatásai és a szülők válásának hatása a tizenéves gyermek jólétére.
JAYAKODY, R. – KALIL, A.: „Szociális apaság” az alacsony jövedelmű, iskoláskor alatti gyermekű afro-amerikai családokban.
BOST, K.K. – COX, M.J. – BURCHINAL, M.R. – PAYNE, C.: Strukturális és kedvező változások a házaspár családi és baráti körében a szülővé válás folyamatában.
VARTANIAN, T.P. – McNAMARA, J.: Idősebb nők a szegénységben: a középkor faktorának hatása.

POPULATION

a Francia Nemzeti Népeségtudományi Intézet folyóirata

2001. No. 6.

- ATTIAS-DONFUT, C. – WOLFF, F.C.*: A társadalmi mobilitás szubjektív dimenziói.
BECK, F. – PERETTI-WATEL, P.: Az adatgyűjtési módszer hatása a tizenévesek illegális kábítószer-fogyasztásának adataira.
BARUFFOL, É. – VERGER, P. – ROTILY, M.: A telefon használata a mentális egészségre vonatkozó adatgyűjtésben: a hívás-sorszám, a válaszmeztárgadás és a kérdező hatásainak elemzése.
MESSIAH, A. – ESCAFFRE, N. – SANNINO, N. – ROTILY, M. – GALINIER-PUJOL, A.: Szexualitás az AIDS korában egy veszélyeztetett népességben: a börtönlakók körében folytatott vizsgálat eredményei.
LELIÉVRE, É. – VIVIER, G.: Adatgyűjtés a minőségi és mennyiségi kutatások kereszteződésében.

2002. No. 1.

- FESTY, P. – KORTCHAGINA, I.*: Egy házasság, két válás? A férfiak és nők válaszaik közötti koherencia és inkoherencia a házassági felvétel alapján Oroszországban.
DÉTANG-DESSENDRE, C. – PIQUET, V. – SCMITT, B.: A város-vidék közötti vándorlás mikro-ökonómiai meghatározói, ezek változása az életciklus során.
PICHÉ, V. – RENAUD, J. – GINGRAS, L.: A bevándorlók gazdasági beilleszkedése Montreal munkaerőpiacán: egy longitudinális megközelítés.
DE GANS, H.A.: Matematikai törvényszerűség vagy elméleti feltételezés? Vita az 1920-as évek demográfiai előrejelzései módszertanáról.
SARDON, J.-P.: A fejlett országok demográfiai fejlődése a közelmúltban.
MESLÉ, F. – VALLIN, J.: Halandóság Európában: a kelet és nyugat közötti eltérés.

POPULATION AND DEVELOPMENT REVIEW

az Amerikai Népesedési Tanács folyóirata

2001. No. 4.

- CLARKE, A.L. – LOW, B.S.*: A fejlődési hipotézis ellenőrzése demográfiai adatokkal.
CORNELIUS, W.A.: Halál a határnál: az USA bevándorlási ellenőrzési politikája hatékonysága és a nem szándékos következményei.
JEJEBHOY, S.J. – SATHAR, Z.A.: A nők autonómiája Indiában és Pakisztánban: a vallás és a regionalizmus hatásai.
GUILMOTO, C.Z. – RAJAN, S.I.: Területi különbségek a termékenységi átmenetben India területei között.
LAVELY, W.: Első benyomások Kína 2000. évi népszámlálásával kapcsolatban.
FEENEY, G.: A HIV/AIDS hatása a felnőttkori halandóságra Zimbabweben.

2002. No. 1.

- RUTTAN, V.W.*: Fenntartható-e a gazdasági növekedés: Egy post-malthusiánus perspektíva.
BONGAARTS, J. – FEENEY, G.: Meddig élhetünk?

- SHORT, S.E. – CHEN, F. – ENTWISLE, B. – FENGYING, Z.:* Anyai munkavállalás és gyermekgondozás Kínában: egy több-módszerű elemzés.
WHITE, K.M.: A hosszú élettartam a magas jövedelmű országokban, 1955–1996.
PAMPEL, F.C.: Dohányzás és a halandósági különbségek szűkülése.
VALLIN, J.: A demográfiai átmenet vége? Megnyugvás vagy nyugtalanság?
GOLDSTEIN, J.A. – STECKLOV, G.: Az egyszerű hosszú távú népesség-előrejelzések.

POPULATION STUDIES

A Londoni Közgazdasági Főiskola Népeségvizsgáló Bizottságának folyóirata
2002. No. 1.

- SPOERER, M. – FLEISCHHACKER, J.:* A náci németek kényszermunkásainak kompenzációja: demográfiai megállapítások és politikai hatások.
MARI BHAT, P.N.: Általános növekedési egyensúly módszer: újrafogalmazás a vándorlásra nyitott népesség esetében.
BROWN, J.C. – GUINNANE, T.W.: Termékenységi átmenet egy vidéki, katolikus népességben: Bajorország 1880–1910.
GUILLOT, M.: A népesség nemi arányának dinamikája Indiában, 1971–1996.
HIONIDOU, V.: Miért halnak meg az emberek az éhínségekben? Bizonyítékok három sziget népességéből.
BOLLEN, K.A. – GLANVILLE, J.L. – STECKLOV, G.: A gazdasági státuszt helyettesítő mutatók a termékenység tanulmányozásában a fejlődő országokban: számít a becslési módszer?
DONALDSON, P.J.: A fogamzásgátlást alkalmazók céljainak feloldódása és India népessédpolitikájának fejlődése.

ZEITSCHRIFT FÜR BEVÖLKERUNGSWISSENSCHAFT

a Német Szövetségi Népeségtudományi Intézet folyóirata
2001. No. 2.

- SCHULZ, R.:* A demográfiai helyzet 2000-ben. A világ népessége, struktúrák, fejlődés és ezek meghatározói.
LÜSCHER, K.: A család szociológiai megközelítésben.
RESCH, S.: Az „elvesztett életek” koncepciója – Elméleti fejlemények és gyakorlati alkalmazások a nyugat- és kelet-németországi halandóság összehasonlításában.
HAUG, S.: Maradni vagy visszatérni? Becslések, magyarázatok és prognózis a Németországba korábban bevándoroltak hazatérésére.